

**Kritériá pre vyšetrovanie trestnej činnosti polície s osobitným motívom
národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti**

Údaje o organizácii:

'Poradňa pre občianske a ľudské práva' so sídlom v Košiciach je mimovládna nezisková organizácia, ktorej činnosť sa zameriava na ochranu ľudských práv na Slovensku s dôrazom na práva menšín a ochranu pred diskrimináciou. Prostredníctvom vzdelávacích aktivít, výskumu a využívaním prostriedkov právnej ochrany sa snaží bojovať proti diskriminačným praktikám v spoločnosti, s ohľadom na miestne a medzinárodne garantované ľudské práva a slobody. Od roku 2009 zabezpečuje právnu pomoc v prípadoch policajného násillia s možným rasovým motívom a dokumentuje prípady tohto druhu, vrátane monitoringu v teréne. V súčasnosti sprostredkováva právne zastupovanie poškodeným v niekoľkých prípadoch tohto druhu, vrátane medializovaného prípadu policajného násillia voči rómskym chlapcom na policajnej stanici v Košiciach.

Občianske združenie
Poradňa pre občianske a ľudské práva
Krivá 23
040 01 Košice
Slovenská republika

Tel.: +421 – 55 – 68 06 180
Fax: +421 – 55 – 68 06 180
Mobil: +421 – 908 – 69 55 31

E-mail: poradna@poradna-prava.sk

Web: www.poradna-prava.sk

Tento text vznikol s finančnou podporou
Nadácie otvorenej spoločnosti

Obsah:

1. ÚVOD	3
2. POTREBA ELIMINÁCIE TRESTNEJ ČINNOSTI PRÍSLUŠNÍKOV POLÍCIE S RASOVÝM MOTÍVOM Z HĽADISKA MEDZINÁRODNÝCH ZÁVÄZKOV	
2.1. Požiadavky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv o ľudských právach OSN	4
2.2. Ďalšie požiadavky medzinárodných inštitúcií na ochranu ľudských práv	6
2.3. Zhrnutie požiadaviek	7
3. KRITÉRIÁ VYŠETROVANIA TRESTNEJ ČINNOSTI PRÍSLUŠNÍKOV POLÍCIE	8
3.1. Potreba zriadenia nezávislej inštitúcie na vyšetrovanie trestnej činnosti príslušníkov polície	12
4. KRITÉRIÁ VYŠETROVANIA RASOVÉHO MOTÍVU TRESTNEJ ČINNOSTI PRÍSLUŠNÍKOV POLÍCIE	16
5. OPATRENIA ZA ÚČELOM PREVENČIE NÁSILNEJ TRESTNEJ ČINNOSTI PRÍSLUŠNÍKOV POLÍCIE	19
6. NA ZÁVER	23
HLAVNÉ ODPORÚČANIA	24

1. Úvod

V apríli 2009 sa prostredníctvom médií dostal na verejnosť prípad týrania šiestich rómskych chlapcov príslušníkmi košickej polície na miestnej policajnej stanici. Tento alarmujúci prípad nezákonného konania s rasovým podtextom vzbudil pozornosť doma i v zahraničí. Prípad v našej spoločnosti bezprostredne vyvolal otázku, či sme boli svedkami len ojedinelého individuálneho zlyhania niekoľkých jednotlivcov alebo naopak išlo o bežný incident tohto druhu, ktorý sa zhodou okolností dostal na povrch. Faktom je, že v predošlých rokoch na Slovensku prakticky nedošlo k odsúdeniu príslušníka policajného zboru za trestný čin zneužitia právomoci verejného činiteľa s osobitným motívom národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti (ďalej len 'rasový motív').¹ Spomínaný košický prípad ostáva v kontexte aktuálne prebiehajúceho trestného konania a podanej obžaloby v tomto smere absolútne ojedinelým. *Poradňa pre občianske a ľudské práva* však v rámci svojej činnosti dokumentovala viaceré závažné prípady nezákonného konania polície voči príslušníkom rómskej menšiny, ktoré naznačujú možný rasový motív konania a zabezpečuje právnu pomoc poškodeným osobám. Niektoré z prípadov v tomto texte bližšie popisujeme. Táto skutočnosť nevyhnutne implikuje ďalšie otázky.

Napriek neexistencii páchatelov z radov polície, ktorí by boli za túto trestnú činnosť odsúdení, by bolo unáhlené domnievať sa, že v našej spoločnosti trestná činnosť tohto druhu neexistuje a že košický prípad bol len nepochopiteľným individuálnym zlyhaním. Slovenská republika dlhodobo čelí kritike medzinárodných inštitúcií na ochranu ľudských práv za výskyt prípadov nezákonného konania polície voči príslušníkom rómskej menšiny vrátane policajného násillia a prípadov krutého a neľudského či iného ponižujúceho zaobchádzania v zmysle článku 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd² a ďalších medzinárodných zmlúv o ochrane ľudských práv, ktorými je Slovensko viazané. Aj keď predstavitelia štátu tento problém do istej miery reflektovali, opatrenia prijaté v minulých rokoch za účelom prevencie zjavne nie sú dostatočné. Domnievame sa, že kompetentné štátne inštitúcie majú dostatočné dôvody na to, aby prijali hypotézu, že prípady trestnej činnosti polície voči rómskej menšine sa u nás stále vyskytujú - a to v nezanedbateľne väčšej miere, ako voči príslušníkom majoritnej spoločnosti. Je nevyhnutné hľadať príčiny, prečo sa dlhodobo nedarí postihovať páchatelov tejto trestnej činnosti, analyzovať efektívnosť a nezávislosť vyšetrovania tejto trestnej činnosti, kvalitu vyšetrovania možného rasového motívu, ako aj monitorovať mieru výskytu tejto trestnej činnosti.

Cieľom tohto textu je popísať kritériá, kladené na vyšetrovania prípadov trestnej činnosti príslušníkov polície, z hľadiska medzinárodných právnych predpisov o ochrane ľudských práv, ktorými je Slovensko viazané. Zameriavame sa predovšetkým na požiadavky kladené na vyšetrovanie prípadov trestnej činnosti, ktoré naznačujú možné mučenie a iné kruté a neľudské či ponižujúce zaobchádzanie, ako sú rôzne formy fyzického či psychického násillia zo strany príslušníkov polície. Osobitne sa venujeme požiadavkám na vyšetrovanie možného rasového motívu takejto trestnej činnosti. Na existujúce nedostatky pri vyšetrovaní týchto prípadov v súčasnosti poukazujeme na konkrétnych príkladoch z našej právnej praxe. V závere navrhujeme niektoré konkrétne opatrenia, ktoré by mohli prispieť k prevencii prípadov trestnej činnosti polície voči rómskej menšine v spoločnosti.

¹ Rezortná Štatistika Ministerstva spravodlivosti SR od roku 2007 neeviduje ani jednu osobu, ktorá by bola súdmi odsúdená za trestný čin zneužívania právomocí verejného činiteľa s osobitným motívom národnostnej, etnickej alebo rasovej nenávisti (§ 326 v spojitosti s ust. § 140 písm. f zák. č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon).

² Publikované v Zbierke zákonov pod č. 209/1992 Zb. a č. 102/1999 Z. z.

2. Potreba eliminácie trestnej činnosti príslušníkov polície s rasovým motívom z hľadiska medzinárodných záväzkov

2.1. Požiadavky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv o ľudských právach OSN

Činnosť polície zo svojej podstaty nevyhnutne predpokladá isté zásahy do osobných slobôd občanov, ktoré sú však striktne vymedzené zákonom. V prípade prekročenia zákonom vymedzených právomocí, dochádza k zásahu do garantovaných ľudských práv a slobôd. Slovensko je signatárom niekoľkých medzinárodných zmlúv o ľudských právach, prijatých na pôde Organizácie spojených národov (OSN), ktoré rámujú postavenie a činnosť polície vo vzťahu ku garantovaným právam jednotlivcov. Obsahujú všeobecne formulované zásady vo vzťahu k polícii ako štátnemu orgánu, ako aj požiadavky na vyšetrovanie, v prípade, že príslušník polície pochybí a zneužije svoje právomoci.

*Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach*³ (ICCPR) zakazuje mučenie a iné miernejšie formy krutého a neľudského zaobchádzania (čl. 7). Každému jednotlivcovi garantuje právo na slobodu a osobnú bezpečnosť (čl. 9). Stanovuje tiež pozitívny záväzok štátu „so všetkými osobami zbavenými osobnej slobody jednať ľudsky a s úctou k vrodenej dôstojnosti ľudskej bytosti“ (čl. 10.). Zaväzuje štáty zabezpečiť ktorejkoľvek osobe, ktorej práva a slobody boli porušené „účinnú ochranu bez ohľadu na to, či sa porušenia jej práva alebo slobody dopustili osoby, konajúce v úradnej funkcii“ (čl. 2. ods.3).

Uvedené zásady zakotvuje a rozvíja tiež *Dohovor proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu*⁴ (CAT). Dohovor vyžaduje, aby príslušné orgány „urýchlene a nestranne“ vyšetrili prípady, v ktorých mohlo dôjsť k mučeniu (č. 12). Každá sťažnosť osoby, ktorá naznačuje možné mučenie, musí byť „bez meškania a nestranne“ prerokovaná (čl. 13). Signatárske štáty sú povinné zabrániť ďalším činom krutého, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, ktoré idú nad rámec definície mučenia, uvedenej v úvodnom článku Dohovoru - ak takéto činy spáchal verejný činiteľ (čl. 16).

Záväzky dotýkajúce sa činnosti polície rovnako obsahuje *Dohovor o právach dieťaťa*⁵ (CRC). Jeho signatárske štáty sú povinné zabezpečiť ochranu detí pred akýmkoľvek telesným alebo duševným násilím (čl. 19 ods. 2). Žiadne dieťa nesmie byť vystavené mučeniu alebo inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu. S každým dieťaťom zbaveným slobody sa musí zaobchádzať s ľudskosťou a úctou k prirodzenej dôstojnosti ľudskej bytosti a spôsobom, ktorý berie do úvahy potreby osoby daného veku (čl. 37a, c)

V súlade s *Medzinárodným dohovorom o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie*⁶ (ICERD) sú signatárske štáty povinné zakázať a potierať diskrimináciu rasových, etnických a národnostných menšín, ktorá zahŕňa aj nezákonné konanie polície voči týmto menšinám. Garantuje právo na „osobnú bezpečnosť a ochranu štátom proti násiliu a ujme na zdraví, ktoroukoľvek osobou, skupinou alebo inštitúciou vrátane štátnych orgánov (čl.5b v spojitosti s čl.2) Signatárske štáty musia zabezpečiť „prostredníctvom príslušných vnútroštátnych súdov a iných štátnych orgánov všetkým osobám podliehajúcim ich jurisdikcii účinnú ochranu pred všetkými činmi rasovej diskriminácie.“

Na pretrvávajúce nedostatky v činnosti slovenskej polície z hľadiska vyššie uvedených medzinárodných zmlúv o ľudských právach OSN, pravidelne upozorňujú nezávislé kvazijudiciálne orgány, ktoré dohliadajú na

³ Publikované v Zbierke zákonov ako Vyhláška ministra zahraničných vecí pod č. 120/1976 Zb. a Oznámenia Federálneho ministerstva zahraničných vecí pod č. 169/1991 Zb.

⁴ Publikované v Zbierke zákonov ako Vyhláška ministra zahraničných vecí pod č. 143/1988 Zb.

⁵ Publikované v Zbierke zákonov pod č. 104/1991 Zb. ako Oznámenie federálneho ministerstva zahraničných vecí.

⁶ Publikované v Zbierke zákonov ako Vyhláška ministra zahraničných vecí pod č. 95/1974 Zb.

implementáciu jednotlivých zmlúv signatárskymi štátmi, vrátane Slovenska a navrhujú odporúčania. Ide o výbory zložené z nezávislých expertov a expertiek, ktorí sú volení signatárskymi štátmi zmlúv.⁷

Výbor pre ľudské práva posudzoval dodržiavanie príslušných záväzkov Paktu ICCPR zo strany Slovenska aktuálne v roku 2011. Výbor opakovane vyjadril znepokojenie nad informáciami o prípadoch mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania zo strany príslušníkov polície, najmä voči Rómom a Rómkam, ktoré naznačujú možný rasový motív konania. Slovensku ako členskému štátu Paktu ICCPR pripomína, že je nevyhnutné **zabezpečiť, aby každý takýto prípad bol dôkladne prešetrený a v prípade, že sa preukáže porušenie zákona, boli prijaté primerané sankcie pre páchatela a bolo zabezpečené primerané odškodnenie pre poškodenú osobu.** Osobitne sa Výbor venuje postaveniu *Sekcie kontroly a inšpekčnej služby Ministerstva vnútra* (ďalej len Sekcia kontroly) ako inštitúcie, ktorá je zodpovedná za vyšetrovanie nezákonného konania príslušníkov polície. Konštatuje, že Sekcia **nie je plne nezávislým orgánom, keďže sťažnosti voči príslušníkom polície nebývajú vždy v plnej miere vyšetrované výhradne iba nezávislými osobami, mimo policajného zboru.**⁸ Dôležitosť odporúčania Výboru, týkajúceho sa špecificky zlého zaobchádzania zo strany polície, podčiarkuje skutočnosť, že Slovensko je povinné Výbor informovať urýchlene - v období do jedného roka - o prijatých opatreniach, ktoré budú viesť k zlepšeniu situácie.⁹

Výbor proti mučeniu venuje danej oblasti porušovania ľudských práv špecifickejší priestor a v aktuálnych odporúčaníach pre Slovensko z roku 2009 konštatuje, že len veľmi málo prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania zo strany príslušníkov polície je vyšetrených a toto vyšetrovanie vedie k odsúdeniu páchatelov. V tejto súvislosti pripomína nutnosť **"posilniť nezávislosť Sekcie kontroly, okrem iného, zaangažovaním nezávislých expertov stojacich mimo systém polície tak, aby prípady mučenia a krutého či neľudského zaobchádzania boli bez prietahov, nestranne, dôkladne a efektívne vyšetrené."**¹⁰ Upozorňuje na nedostatky, týkajúce sa **odškodňovania obetí** prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania, ku ktorému nedochádza v dostatočnej miere. Špecificky vyjadruje znepokojenie nad dokumentovanými prípadmi krutého a neľudského zaobchádzania zo strany polície voči príslušníkom rómskej menšiny.

Výbor pre odstránenie rasovej diskriminácie v zmysle záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru ICERD, venuje pozornosť výskytu prípadov mučenia, krutého či neľudského zaobchádzania s osobitným rasovým motívom konania. Vo svojich aktuálnych záverečných odporúčaníach pre Slovensko z roku 2010 opakovane vyjadruje znepokojenie nad dokumentovanými prípadmi „*policajnej brutality voči príslušníkom rómskej menšiny, vrátane detí.*“ Nabáda k zvýšenému úsiliu o potieranie týchto prejavov a zároveň opätovne požaduje, aby **tretnú činnosť príslušníkov polície vyšetrovala inštitúcia, ktorá bude plne nezávislá od štátnych úradov.** Sekciu kontroly v súčasných podmienkach za takúto inštitúciu nepovažuje.¹¹ O pretrvávajúcom policajnom násilí "voči ohrozeným skupinám obyvateľstva vrátane príslušníkov rómskej menšiny" sa napokon zmieňuje vo svojich aktuálnych záverečných odporúčaníach aj Výbor na ochranu práv dieťaťa, ktorý hodnotil implementáciu Dohovoru o právach dieťaťa zo strany Slovenska v roku 2007.¹²

⁷ Na implementáciu ICCPR dohliada Výbor pre ľudské práva. Na implementáciu CAT dohliada Výbor proti mučeniu. Na implementáciu CRC dohliada Výbor pre práva dieťaťa. Na implementáciu ICERD dohliada Výbor pre odstránenie rasovej diskriminácie.

⁸ Záverečné odporúčania Výboru pre ľudské práva Slovenskej republiky zo dňa 28.3.2011, CCCPR/C/SVK/CO/3, ods. 8, 14.

⁹ Tamtiež. p. 19.

¹⁰ Záverečné odporúčania Výboru proti mučeniu a inému krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu Slovenskej republiky zo dňa 17.12.2009, CAT/C/SVK/CO/2, ods. 5, 9, 11, 12.

¹¹ Záverečné odporúčania Výboru pre odstránenie rasovej diskriminácie Slovenskej republiky zo dňa 25.3.2010, CERD/C/SVK/6-8, ods. 14.

¹² Záverečné odporúčania Výboru pre práva dieťaťa Slovenskej republiky zo dňa 10.07.2007, CRC/C/SVK/CO/2, ods. 34, 35.

2.2. Ďalšie požiadavky medzinárodných inštitúcií na ochranu ľudských práv

Okrem záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv na ochranu ľudských práv prijatých v minulých desaťročiach na pôde OSN, je Slovensko viazané ďalšími požiadavkami vyplývajúcimi z jeho členstva v Rade Európy a medzinárodných zmlúv prijatých na pôde tejto inštitúcie. Ide predovšetkým o *Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd*, ktorý v článku 3 stanovuje *zákaz mučenia, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania*. Tento dohovor zároveň zakladá činnosť medzinárodnej súdnej inštalácie - *Európskeho súdu pre ľudské práva*, ktorý prejednáva individuálne sťažnosti, týkajúce sa porušovania dohovorom garantovaných práv a vydáva záväzné súdne rozhodnutia. Ďalej v texte venujeme osobitnú pozornosť požiadavkám na vyšetrowanie prípadov mučenia, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, ktoré vyplývajú z rozhodnutí tohto medzinárodného súdu.

Popri Európskom súde pre ľudské práva vykonáva v rámci Rady Európy svoju činnosť aj ďalší dôležitý orgán - *Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT)*, ktorý dohliada špecificky na dodržiavanie zákazu mučenia, neľudského a ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania tak, ako ho stanovuje článok 3 Európskeho dohovoru. Bol zriadený na základe prijatia *Európskeho dohovoru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania*, ktorého zmluvnou stranou je aj Slovensko. Výbor pozostáva z nezávislých expertov, ktorí sú nominovaní zmluvnými stranami dohovoru a majú právomoc bez ohlásenia navštevovať a kontrolovať všetky druhy detenčných zariadení vrátane policajných staníc v jednotlivých členských štátoch. Výbor okrem iného venuje značnú pozornosť aj bližšiemu popisu štandardov vyšetrowania prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania zo strany polície, čím v praxi interpretuje a rozvíja požiadavky vyplývajúce z rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva. Vo svojej aktuálnej periodickej správe z návštevy Slovenska¹³ Výbor konštatuje isté zlepšenia z hľadiska výskytu prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície v porovnaní z predošlými rokmi. Naďalej však upozorňuje na viaceré konkrétne nedostatky ako je napríklad ***nadmerné neodôvodnené používanie sily zo strany príslušníkov polície pri zadržiavaní a vypočúvaní osôb.*** Špecificky dáva do popredia otázku vyšetrowania prípadov nezákonného konania zo strany príslušníkov obecnej polície, ktoré je vyňaté z kompetencií Sekcie kontroly a realizuje ho štátna polícia, čo nespĺňa ani elementárne požiadavky z hľadiska nezávislosti. Rovnako ako ďalšie relevantné medzinárodné inštitúcie upozorňuje aj na pretrvávajúce nedostatky, týkajúce sa vyšetrowania prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania zo strany polície. Konštatuje, že ***vyšetrowanie zo strany Sekcie kontroly má v súčasnosti len rutinný charakter a je založené na limitovanom počte písomne doložených informácií.*** Výbor vo svojej správe okrem iného zdôrazňuje, že ***efektívne vyšetrowanie obvinení zo zlého zaobchádzania zo strany policajtov je neoddeliteľnou súčasťou spoľahlivej stratégie prevencie zlého zaobchádzania. Aby bolo efektívne, musí byť zverené nezávislému orgánu a vedené dôsledne, promptne a komplexne.***

Na pretrvávajúci ***výskyt "verbálnych a fyzických útokov"*** voči Rómom a Rómkam upozorňuje vo svojej aktuálnej správe pre Slovensko z mája roku 2010 aj Poradný výbor, ktorý monitoruje implementáciu *Rámcového dohovoru na ochranu národnostných menšín*, prijatého na pôde Rady Európy v roku 1995.¹⁴ V rámci inštitúcií Rady Európy vykonáva svoju činnosť aj *Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI)*, ktorá je nezávislým kontrolným orgánom zameraným na potieranie prejavov rasovej neznášanlivosti a xenofóbie v členských štátoch. Jej experti a expertky monitorujú situáciu v členských krajinách a vydávajú odporúčania. Vo

¹³ Správa pre vládu SR o návšteve Slovenskej republiky Výborom na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania, 24. marca - 2. apríla 2009, CPT/Inf (2010) 1. Dostupné na: <http://www.cpt.coe.int/documents/svk/2010-01-inf-svk.pdf>

¹⁴ Poradný výbor pre rámcový dohovor na ochranu národnostných menšín. Tretia hodnotiacia správa o Slovenskej republike, prijatá 27.5.2010. ACFC/OP/III(2010)004, ods. 92. Dostupné na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_fcnmdocs/PDF_3rd_OP_SlovakRepublic_sk.pdf

svojej správe o Slovensku z roku 2009 upozorňuje na prípady „**zlého zaobchádzania**“¹⁵ **polície s príslušníkmi menšinových skupín, najmä rómskej menšiny**“ a na nedostatky vo vyšetrovaní týchto prípadov. Rovnako ako ďalšie inštitúcie kritizuje súčasný mechanizmus vyšetrovania nezákonného konania príslušníkov polície a nabáda k **vytvoreniu orgánu plne nezávislého od orgánov polície a prokuratúry, ktorý by mal právomoc vyšetrovať prípady možnej rasovej diskriminácie a rasovo motivovaného zneužitia právomocí polície.**¹⁶ Najaktuálnejším kritickým hlasom je správa komisára pre ľudské práva Rady Európy Thomasa Hammarberga z decembra 2011, ktorá poukazuje na stále sa objavujúce prípady policajných zlyhaní voči príslušníkom rómskej menšiny a špecificky upozorňuje na dôležitosť **účinného vyšetrenia týchto prípadov vrátane vyšetrenia možného rasového motívu konania.**¹⁷

2.3. Zhrnutie požiadaviek

Stručný pohľad na medzinárodnú legislatívu a stanoviská relevantných ľudskoprávných inštitúcií na ochranu ľudských práv nám dáva jasnú predstavu o pretrvávajúcich nedostatkoch, týkajúcich sa trestnej činnosti príslušníkov polície, ktorá naznačuje možné mučenie, kruté a neľudské zaobchádzanie na Slovensku. Hlavným spoločným menovateľom existujúcej kritiky vo vzťahu k slovenskej polícii je:

1. pretrvávajúci výskyt prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania zo strany príslušníkov polície, najmä voči príslušníkom rómskej menšiny;

2. mechanizmus a kvalita vyšetrovania prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania z hľadiska efektívnosti, nestrannosti a nezávislosti.

Domnievame sa, že medzi oboma uvedenými problémami je priama súvislosť - nízka kvalita vyšetrovania prípadov zlého zaobchádzania nepochybne podmieňuje ich pretrvávajúci výskyt. Medzinárodné právne záväzky na ochranu ľudských práv vyžadujú **aktívne a neodkladné zavádzanie účinných opatrení, ktoré povedú k odstraňovaniu prípadov krutého a neľudského zaobchádzania zo strany príslušníkov polície.** Medzinárodné ľudskoprávne inštitúcie vo svojich stanoviskách, odporúčaní a iných dokumentoch napokon nezostávajú len pri samotnej kritike, ale mnohé konkrétne opatrenia aj navrhujú. Čo sa týka vyšetrovania prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania zo strany príslušníkov polície - kritéria, kladené na takéto vyšetrovanie z hľadiska existujúcich ľudskoprávných záväzkov sú zreteľne vymedzené predovšetkým judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva. Sú tiež konkrétne popísané zo strany ďalších medzinárodných orgánov na ochranu ľudských práv. Je zodpovednosťou slovenských štátnych orgánov, aby sa tieto kritériá čo najskôr stali prirodzenou súčasťou vyšetrovania prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície.

¹⁵ Termín „zlé zaobchádzanie“ je prekladom anglického termínu „ill-treatment“ a v tomto texte významovo zahŕňa všetky prejavy mučenia a iné formy krutého, neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania.

¹⁶ Správa ECRI o Slovensku (štvrtý monitorovací cyklus). Sekretariát ECRI. Uverejnené 26.mája 2009. Dostupné na: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/slovakia/SVK-CbC-IV-2009-020-SVK.pdf>

¹⁷ Report by Thomas Hammarberg, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe, following his visit to Slovakia, 20 December 2011. Dostupné na: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1885987#P227_44633

3. Kritériá vyšetovania trestnej činnosti príslušníkov polície

Stanoviská medzinárodných inštitúcií naznačujú, že ak isté prípady porušovania ľudských práv nie sú kompetentnými štátnymi orgánmi dokumentované alebo sú dokumentované len v malej miere, vonkoncom to nemusí znamenať ideálny stav.¹⁸ Môže ísť naopak o vážny signál, že poškodení nemajú k príslušným štátnym orgánom dostatočnú dôveru, nemajú dost informácií o možnostiach právnej ochrany či majú obavy z možnej viktimizácie. Špecificky v prípade Rómov a Rómiok, žijúcich v sociálne vylúčených komunitách, sú tieto dôvody nanajvýš relevantné. Z našej praxe je zrejmé, že len v zlomku prípadov trestnej činnosti príslušníkov polície, ktoré naznačujú možné mučenie, kruté a neľudské zaobchádzanie, sa poškodení obrátia na políciu či priamo na *Sekciu kontroly*. V niektorých nami dokumentovaných prípadoch poškodení uviedli, že čelili vyhrážkam, na základe ktorých sťažnosť voči páchatelovi z radov polície napokon nepodali. Rovnako platí, že ak vysoký počet vyšetovaných prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície nekončí potrestaním možného páchatela¹⁹ - dôvodom tohto stavu môžu byť procesné nedostatky vo vyšetovaní zo strany kompetentného orgánu, ktoré môžu mať systémový charakter a rôzne príčiny. Bez dôkladného skúmania tento stav nie možné vysvetliť a ospravedlniť jednoducho tým, že veľká väčšina sťažností, týkajúcich sa zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície, má účelový charakter.²⁰ Nie len medzinárodné ľudskoprávne inštitúcie, ale aj naša prax zabezpečovania právnej pomoci poškodeným osobám v prípadoch zlého zaobchádzania z ostatných rokov poukazuje na vážne limity vo vyšetovaní prípadov tohto druhu, ktoré na Slovensku v súčasnosti v praxi existujú. Aké kritériá teda musí spĺňať vyšetovanie prípadov, ktoré naznačujú mučenie, kruté a neľudské zaobchádzanie zo strany príslušníkov polície?

Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu (ďalej ako Európsky súd) ako súdna inštancia právne záväznými a vykonateľnými rozsudkami rozhoduje o porušení základných ľudských práv a slobôd garantovaných Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej ako Európsky dohovor)²¹, ktorý Slovenská republika ratifikovala. Judikatúra Európskeho súdu je pre Slovenskú republiku a jej štátne orgány, vrátane polície a orgánov činných v trestnom konaní záväzná. V nedávnom období bola Slovensko Európskym súdom odsúdené v prípade *Mižigárová proti Slovensku*²² za pochybenia vyšetovacích orgánov a neplnenie požadovaných kritérií na vyšetovanie prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania v zmysle článku 3 Európskeho dohovoru. Je nevyhnutné, aby štátne orgány pri vyšetovaní prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania dôsledne reflektovali kritériá, ktoré judikatúra Európskeho súdu stanovuje a ktorými sú povinné sa riadiť. Zároveň by nemali zabúdať na to, že rozhodnutie Európskeho súdu, podľa ktorého rozhodnutím prokurátora alebo súdu došlo k porušeniu základných ľudských práv a slobôd, je okrem iného aj jedným z dôvodov na obnovu konania.²³

Európsky súd v prípadoch porušenia práv garantovaných článkami 2 (Právo na život), 3 (Zákaz mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania), 5 (Právo na slobodu a bezpečnosť) v spojitosti s článkom 14 (Zákaz diskriminácie) a tiež v prípadoch článku 8 (Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života) Európskeho dohovoru kladie konkrétne požiadavky na procedúru vyšetovania takýchto prípadov. Podľa judikatúry Európskeho súdu

¹⁸ Pozri napr. *Report to the Government of the Slovak republic on the visit to Slovakia carried out by the CPT. 2006*, ods. 27. Dostupné na: <http://www.cpt.coe.int/documents/svk/2006-05-inf-eng.htm>; *General recommendation XXXI on the prevention of racial discrimination in the administration and functioning of the criminal justice system. CERD. 2005*, ods 1. Dostupné na: http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/GC31Rev_En.pdf. *Záverečné odporúčania výboru pre odstránenie rasovej diskriminácie z 25.3.2010 CERD/C/SVK/CO/6-8*, ods. 19.

¹⁹ Údaje v publikovaných správach o trestnej činnosti príslušníkov Policajného zboru 2007-2010 na Slovensku svedčia o tom, že v 85-90 percentách všetkých vyšetovaných prípadov zlého zaobchádzania, nedôjde k odsúdeniu možného páchatela.

²⁰ Najaktuálnejšia publikovaná Správa o trestnej činnosti príslušníkov Policajného zboru za rok 2010, s. 9.

²¹ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd publikovaný v Zbierke zákonov SR oznámením Federálneho ministerstva zahraničných vecí pod č. 209/1992 Zb.

²² *Mižigárová proti Slovensku*, č. 74832/01, rozsudok zo dňa 14.12.2010.

²³ Pozri ust. § 394 ods. 4 zák. č. 301/2005 Z.z. *Trestný poriadok v platnom znení*.

vyšetovanie musí byť účinné (effective), čo znamená, že v princípe musí viesť k hodnovernému objasneniu okolností prípadu a k identifikácii a potrestaniu vinníka. Je pochopiteľné, že účinnosť vyšetovania sa pritom neodvíja od výsledku, ku ktorému vyšetrujúce orgány dospejú. Európsky súd kladie požiadavky na samotnú procedúru resp. postup pri vyšetovaní.²⁴ V neposlednom rade je potrebné zdôrazniť, že požiadavky Európskeho súdu sa vzťahujú na celé vyšetovanie od podania podnetu - vrátane úkonov pred začatím trestného stíhania.²⁵ Európsky súd v tomto smere špecificky zdôrazňuje dôležitosť úvodných vyšetovacích úkonov, ktoré sú spravidla kľúčové pre odhalenie pravdy.²⁶

V prípade ak osoba vznesie dôvodné podozrenie (*arguable claim*), že bola vystavená porušeniu jej práv podľa Európskeho dohovoru, je štát povinný, prihladnuc aj na jeho zodpovednosť podľa článku 1 Európskeho dohovoru, zabezpečiť, aby vo veci bolo vedené účinné úradné vyšetovanie (*effective official investigation*), ktoré povedie k identifikácii páchatela a k jeho potrestaniu.²⁷ Zodpovedné štátne orgány musia konať okamžite po podaní sťažnosti a aj v prípade, ak im nebola doručená žiadna sťažnosť (podnet), sú povinné konať z úradnej povinnosti v prípadoch, ak sú tu okolnosti, z ktorých možno dôvodne usudzovať, že došlo k mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu. Ani skutočnosť, ak si poškodená osoba v prípade neželá vyšetovanie alebo žiada o zastavenie vyšetovania, nezbavuje vyšetrujúce orgány od povinnosti daný skutok efektívne vyšetriť. Odhliadnuc od drobných terminologických odlišností, rozsiahla judikatúra Európskeho súdu a ďalšie relevantné medzinárodné inštitúcie ako je Výbor CPT či Výbor OSN proti mučeniu dávajú konzistentný a zrozumiteľný obraz o existujúcich medzinárodnoprávných požiadavkách, kladených na vyšetovanie prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania:

Účinné vyšetovanie prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície musí byť:

1. Nezávislé a nestranné (independent and impartial)

Zodpovedný orgán, ktorý vedie vyšetovanie, musí byť plne nestranný a nezávislý od osôb z radov polície, voči ktorým je vyšetovanie vedené. Nesmie existovať žiadny inštitucionálny a hierarchický vzťah medzi vyšetrujúcim orgánom a osobami, voči ktorým je vyšetovanie vedené - a to nie len formálne, ale aj reálne v praxi.²⁸ Vyšetrujúci orgán, resp. osoby, ktoré túto požiadavku nespĺňajú, sa nesmú na danom vyšetovaní podieľať a zhromažďovať dôkazy, a to počas celého vyšetovania od jeho samotného počiatku. Potreba nestrannosti a nezávislosti sa vzťahuje aj na ďalšie osoby, ktoré sa môžu podieľať na vyšetovaní vrátane súdnych znalcov a znalkyň z odboru psychológie či medicíny.²⁹ Požiadavka na nezávislosť v neposlednom rade úzko súvisí s potrebou fungovania plne nezávislého orgánu na vyšetovanie prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície.

2. Primerané a dôkladné (adequate and thorough)

Vyšetovanie musí byť vedené takým spôsobom, aby dospelo k identifikácii a potrestaniu páchatela. Vyšetrujúci orgán musí podniknúť všetky náležité a odôvodnené kroky na zabezpečenie dôkazov, týkajúcich sa prípadu, vrátane úsilia o vyhľadanie a vypočutie očitých svedkov a zabezpečenia a objektívneho posúdenia dostupných medicínskych záznamov (fyzické a psychologické vyšetrenia obetí). Musí sa okrem iného vysporiadať s prípadnými rozpormi a nezrovnalosťami a mať na zreteli, že výpovede poškodených osôb a podozrivých

²⁴ Pozri napr. *Paul and Audrey Edwards proti Spojenému kráľovstvu*, č. 46477/99, rozsudok z dňa 14.3.2002, ods. 71; *Mahmut Kaya proti Turecku*, č. 22535/93, rozsudok z dňa 28.3.2000, ods. 124.

²⁵ Pozri napr. *Gharibashvili proti Gruzínsku*, č. 11830/03, rozsudok z dňa 29.7.2008, ods. 68-72.

²⁶ Pozri napr. *Vladimir Fedorov proti Rusku*, č. 19223/04, rozsudok z dňa 30.7.2009, ods. 69.

²⁷ Pozri napr. *Assenov a ostatní proti Bulharsku*, č. 24760/94, rozsudok z dňa 28.9.1998, ods. 102.

²⁸ Pozri napr. *Ramsahai proti Holandsku*, č. 52391/99, rozsudok z dňa 15.5.2007, ods. 325.

²⁹ Pozri napr. *Barabanshchikov proti Rusku*, č. 36220/02, rozsudok z dňa 8.1.2009, ods. 59; *Maksimov proti Rusku*, č. 43233/02, rozsudok z dňa 18.3.2010, ods. 88.

príslušníkov polície majú rovnakú hodnotu a kredibilitu.³⁰ Vyšetrowanie musí byť zrozumiteľné a vnútorne konzistentné, najmä ak pracuje s veľkým množstvom súvislostí a faktov. V prípade, že k zlému zaobchádzaniu došlo v rámci policajného zásahu resp. plánovanej policajnej akcie, je nutné dôkladne posúdiť, či použité donucovacie prostriedky boli nevyhnutné a primerané danej situácii.³¹ Vyšetrowanie musí komplexne posudzovať závažnosť zlého zaobchádzania, berúc do úvahy objektívne faktory (závažnosť zranení a pod.) ako aj subjektívne faktory (vek obete, následky, ktoré zlé konanie reálne zanechalo a pod).³²

3. Bez prietáhov (prompt)

Vyšetrowanie musí prebiehať účelne a bez prietáhov tak, aby bolo možné zabezpečiť najlepšiu možnú kvalitu dôkazov.³³ Prietahy vo vyšetrowaní môžu viesť k strate možných dôkazov a spôsobiť, že vyšetrowanie tak napokon nedokáže naplniť požiadavku dôkladnosti. Napriek prekážkam, ktoré sa pri vyšetrowaní môžu vyskytnúť - vyšetrowanie musí byť, s prihliadnutím na okolnosti daného prípadu, ukončené v primeranom čase a vedené so všetkým potrebným úsilím. Európsky súd vo svojich rozhodnutiach zdôraznil, že účelné vyšetrowanie bez prietáhov je dôležité pre zachovanie dôvery verejnosti k vyšetrujúcim štátnym orgánom a k tomu, aby ich práca bola vnímaná v pozitívnom svetle.³⁴ Požiadavka na účelné vyšetrowanie bez prietáhov sa týka celého priebehu konania, od počiatočných úkonov vyšetrowania pred iniciovaním trestného konania až po súdne konanie.

4. Pod verejným dohľadom a za účasti poškodeného (public scrutiny and victim involvement)

Poškodená osoba musí mať prístup k informáciám o vyšetrowaní prípadu tak, aby boli zabezpečené jej legitímne záujmy v danom konaní. Musí byť dostatočne informovaná o priebehu vyšetrowania a musí existovať mechanizmus účinného odvolania v prípade pochybenia v rámci vyšetrowania.³⁵ Zároveň by mal byť zabezpečený verejný dohľad nad vyšetrowaním prípadu, tak aby bola zabezpečená verejná kontrola jeho priebehu a zvýšila sa dôvera verejnosti vo vyšetrowanie trestnej činnosti príslušníkov polície.³⁶ U závažných prípadov má byť zabezpečená vysoká miera prístupu k informáciám o priebehu a okolnostiach vyšetrowania zo strany verejnosti.³⁷ Verejný dohľad by v každom prípade nemal ohroziť ciele vyšetrowania a akýmkoľvek spôsobom zasiahnuť do práv všetkých strán vo vyšetrowaní.

Konkrétnejmu výkladu či popisu kritérií vyšetrowania prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania zo strany príslušníkov v zmysle požiadaviek medzinárodných dohovorov a judikatúry Európskeho súdu venujú pozornosť aj medzinárodné inštitúcie, na pôde ktorých sa príslušné ľudskoprávne záväzky v minulých desaťročiach tvorili. Nimi vypracované odporúčania, dokumenty či manuály majú slúžiť ako vodítko pri zlepšovaní efektívnosti vyšetrowania trestnej činnosti v príslušnej oblasti. Aj o nich sa pri stručnom popise požadovaných kritérií v tomto texte opierame. Výbor ministrov Rady Európy len nedávno adresoval členským štátom v tejto súvislosti odporúčania, ktorým by štátne orgány mali venovať náležitú pozornosť.³⁸ Výbor CPT v rámci svojej dlhoročnej činnosti popísal a sumarizoval štandardy vyšetrowania prípadov mučenia, krutého a

³⁰ Pozri napr. *Bati a ostatní proti Turecku*, č. 33097/96 a 57834/00, rozsudok zo dňa 3.9.2004, ods. 134; *Stoica proti Rumunsku*, č. 42722/02, rozsudok zo dňa 4.4.2008, ods. 72-75; *Assenov proti Bulharsku* č. 24760/94, rozsudok zo dňa 28.10.1998, ods. 103.

³¹ Pozri napr. *Nachova proti Bulharsku*, č. 43577/98 and 43579/98, rozsudok zo dňa 6.7.2005, ods. 106-107.

³² Pozri *Trepashkin proti Rusku*, č. 36898/03, rozsudok zo dňa 9.7.2007, ods. 94.

³³ Pozri napr. *Taraburca proti Moldavsku*, č. 18919/10, rozsudok zo dňa 6.12.2011, ods. 55.

³⁴ Pozri napr. *Bati a ostatní proti Turecku*, ods. 136.

³⁵ Pozri napr. *Ognyanova a Choban proti Bulharsku*, č. 46317/99, rozsudok zo dňa 26.2.2006, ods. 115.

³⁶ Pozri napr. *Isayeva proti Rusku*, č. 5794/00, rozsudok zo dňa 24.2.2005, ods. 213.

³⁷ Pozri *Paul and Audrey Edwards proti UK*, č. 46477/99, rozsudok z dňa 14.3.2002, ods. 83-84.

³⁸ *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on eradicating impunity for serious human rights violations. 2011. Dostupné na: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1769177>; Prierez požiadaviek účinného vyšetrowania publikova aj Komisar pre ľudské práva, pozri *Opinion of the Commissioner for Human Rights concerning Independent and Effective Determination of Complaints against the Police. 2009. Dostupné na: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1417857&Site>**

neľudského zaobchádzaniam, ktoré by mali byť kompetentným orgánom v členských štátoch Rady Európy viac než známe.³⁹ Zrejme najdôležitejším dokumentom v tejto oblasti je Istanbulský protokol⁴⁰, ktorý podrobne popisuje štandardy a procedúru pre identifikáciu mučenia a zlého zaobchádzania a pre vyšetrovanie týchto prípadov tak, ako ich požaduje medzinárodná ľudskoprávna legislatíva. Ďalší veľmi užitočný a prehľadný manuál, ktorý by nemal ujsť pozornosti vyšetrovateľov a dozorujúcich prokurátorov, bol publikovaný v roku 2009 v rámci Rady Európy a popisuje štandardy efektívneho vyšetrovania prípadov zlého zaobchádzania okrem iného v úzkom kontexte príslušnej judikatúry Európskeho súdu.⁴¹

Zodpovedné vyšetrovacie orgány si musia byť napokon vždy plne vedomé, že zákaz mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania je absolútny. Neexistuje žiadna poľahčujúca okolnosť ani extrémna či krízová situácia v rámci činnosti polície, ktorá by dovolila príslušníkom polície uchýliť sa k takémuto konaniu a ospravedlniť ho.⁴²

Popis prípadu č. 1

Koncom roka 2010 boli traja rómski chlapci (vek 16, 17, 18) zadržaní policajnou hliadkou a prevezení na policajnú stanicu OO PZ, kde ich službu konajúci príslušníci PZ rozdelili do troch miestností. Pod nátlakom, výzvami „priznaj sa, ostatní dvaja sa už priznali“ a násilím si vynútili priznanie viny za skutok olúpenia maloletého chlapca. Príslušníci PZ chlapcov fackali po hlave a tvári, jedného z nich udierali päšťami do tváre a po spadnutí na zem ho kopali. Tretiemu z chlapcov nasadili putá a následne ho dvaja príslušníci PZ kopali. Útoky zo strany príslušníkov PZ trvali do času, kým sa každý z chlapcov nepriznal. Počas celej doby zaistenia, trvajúceho cca 15 hodín, museli chlapci stáť, bez toho, aby sa mohli oprieť, sadnúť si, či ľahnúť, boli bez jedla a vody. Dvaja z chlapcov, aj napriek tomu, že nevedia čítať a písať (vedia sa len podpísať) museli podpísať papiere bez toho, aby im boli prečítané. Zákonní zástupcovia maloletých o zaistení neboli informovaní, a teda neboli pri úkonoch prítomní. Po prepustení všetci traja chlapci vyhľadali lekárske ošetrenie a ich zranenia lekár označil ako ľahký úraz s dobou liečenia do 7 dní.

V prípade bolo podané trestné oznámenie, avšak bolo vyšetrovateľom odmietnuté, nakoľko podľa jeho názoru, nebol dôvod na začatie trestného stíhania. Uznesenie vyšetrovateľ odôvodnil tým, že fyzické útoky uvádzané chlapcami nekorešpondujú s objektívnym nálezom pri ošetrení lekárom, navyše zo zabezpečených materiálov absentuje akýkoľvek úmysel policajtov konať v neprospech chlapcov, pretože po ich označení poškodeným maloletým chlapcom policajti nemali dôvod nútiť ich k priznaniu sa. Vyšetrovateľ tiež uviedol, že na základe zabezpečených materiálov daní policajti nevykonávali vyšetrovanie trestnej veci lúpeže, ale zabezpečovali iba ich stráženie. V časti týkajúcej sa ďalšieho neprimeraného správania sa policajtov voči chlapcom (mimo fyzických útokov), bolo oznámenie vyhodnotené ako sťažnosť na postup policajtov a bolo odstúpené na ďalšie konanie na KR PZ Košice, odbor kontroly. V tejto časti bola vykonaná kontrola spisového materiálu týkajúceho sa uvedenej veci, no z výsledku kontroly vyplýva, že pri vyšetrovaní danej veci nedošlo k pochybeniu vyšetrojúcich orgánov. Proti uzneseniu o odmietnutí oznámenia bola podaná sťažnosť, v ktorej sme argumentovali predovšetkým nedostatočným vykonaním vyšetrovania. Sťažnosť bola prokurátorom vojenskej obvodnej prokuratúry zamietnutá ako nedôvodná. Následne bol na vyššiu vojenskú prokuratúru podaný podnet na preskúmanie zákonnosti rozhodnutia prokurátora. Tento podnet však ako nedôvodný

³⁹ The CPT Standards. Dostupné na: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards-prn.pdf>

⁴⁰ 'Istanbul protocol': Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. UN. 2004. Prijatý na pôde OSN v roku 1999. Dostupné na: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf>

⁴¹ SVANIDZE, Eric. Effective investigation of ill-treatment. Council of Europe. 2009. Dostupné na: <http://www.humanrights.coe.int/aware/GB/publi/materials/1121.pdf>

⁴² Porovnaj Gäfgen proti Nemecku č. 22978/05, rozsudok zo dňa 1.6.2010.

odložili, nakoľko neboli v postupe a rozhodnutí prokurátora zistené prieťahy alebo porušenie zákona, na ktoré by bolo potrebné prijať prokurátorské opatrenie. Vo veci bol podaný ďalší opakovaný podnet na preskúmanie zákonnosti rozhodnutia tohto prokurátora na Generálnu prokuratúru SR, ktorý bol však rovnako zamietnutý. O zákonnosti postupu vyšetrovateľa v prípade v súčasnosti rozhoduje Ústavný súd.

Z popisu uvedeného prípadu je podľa nášho názoru zrejmé, že vyšetrovanie konania príslušníkov polície voči rómskym chlapcom nespĺňalo vyššie popísané požiadavky na vyšetrovanie v súlade s čl. 3 Európskeho dohovoru. Orgány činné v trestnom konaní vôbec nezačali vo veci trestné stíhanie a podnet rómskych chlapcov odmietli ako zjavne neopodstatnený. Predovšetkým bola porušená požiadavka na primerané a dôkladné vyšetrovania mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania orgánmi činnými v trestnom konaní, ale aj požiadavka na štátne orgány postupovať z vlastnej iniciatívy od momentu kedy im bola podaná sťažnosť.

3.1. Potreba zriadenia nezávislej inštitúcie na vyšetrovanie trestnej činnosti príslušníkov polície

Dôležitým predpokladom vyšetrovania prípadov, ktoré naznačujú mučenie, kruté a neľudské zaobchádzanie je **nezávislý orgán**, ktorý bude podozrenie z takéhoto konania vyšetrovať v súlade s požiadavkami, uvedenými v predošlých kapitolách. Inštitúciou určenou na vyšetrovanie trestnej činnosti príslušníkov polície je v súčasnosti Sekcia kontroly s inšpekčnej služby Ministerstva vnútra SR. Skutočnosť, že je tento útvar z hľadiska riadiacich väzieb podriadený výlučne ministrovi vnútra a formálne postavený mimo štruktúr polície, nevyhnutne nezaručuje jeho plnú nezávislosť v praxi. Stojí za pozornosť, že v prípade medializovaného prípadu týrania rómskych chlapcov na policajnej stanici v Košiciach nebolo vyšetrovanie vedené príslušníkom odboru inšpekčnej služby v Košiciach, ale príslušníkom odboru v Banskej Bystrici, a to práve z dôvodu, aby sa zabezpečila vyššia miera nezávislosti vyšetrovania v tomto verejnosťou sledovanom prípade. Je otázkou, prečo sa tento takýto dôraz na požadovanú nezávislosť nedáva aj v iných prípadoch tohto druhu a prečo sa otázka nezávislosti vyšetrovania zodpovednou inštitúciou nevyrieši systémovo – zriadením nezávislej inštitúcie na vyšetrovanie trestnej činnosti polície. Ako upozorňujú medzinárodné ľudskoprávne inštitúcie, ani samotný dohľad prokurátora, ako formálne nezávislého štátneho zástupcu nad vyšetrovaním prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície nie je dostatočnou garanciou nezávislosti takéhoto vyšetrovania. Svedčí o tom žiaľ v niektorých prípadoch samotná činnosť prokuratúry ako dozorujúcej inštancie, ktorá v súčasnosti v našich podmienkach nie vždy reflektuje nedostatky vo vyšetrovaní prípadov zlého zaobchádzania zo strany polície.

V roku 2009 publikoval Komisar pre ľudské práva Rady Európy stanovisko, v ktorom navrhuje a štruktúrované popisuje vhodný inštitucionálny rámec na vyšetrovanie prípadov trestnej činnosti polície, ktoré naznačujú možné mučenie, kruté a neľudské zaobchádzanie. Nezávislá inštitúcia na vyšetrovanie prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície plní podľa neho klúčovú úlohu v systéme nezávislého a efektívneho vyšetrovania násilnej trestnej činnosti polície a posilní nezávislosť vyšetrovania v tejto oblasti. Jeho stanovisko k tejto otázke by tvorcovia legislatívy istotne nemali prehliadnuť.⁴³ Dôvody pre zriadenie autonómnej, nezávislej inštitúcie na vyšetrovanie prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania okrem iného analyzovala vo svojom odbornom stanovisku česká mimovládna organizácia *Liga lidských práv*, pričom kontext daného problému v Českej republike je porovnateľný so situáciou na Slovensku.⁴⁴ V tejto súvislosti je príznačné, že v roku 2011 bol v Českej republike predložený a schválený návrh zákona o „generálnej

⁴³ *Opinion of the Commissioner for Human Rights concerning Independent and Effective Determination of Complaints against the Police*. 2009. Dostupné na: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1417857&Site>

⁴⁴ *Kritéria pro zřízení a činnost nezávislého orgánu pro šetření a porušení zákona ze strany policistů a strážníků. Systémové doporučení Ligy lidských práv*. 2006, 2007. Dostupné na: www.llp.cz

inšpekcií bezpečnostných zborov“, ktorý zakladá činnosť samostatného inšpekčného orgánu nezávislého od štátnych inštitúcií. Aj keď schválený zákon má svoje nedostatky, môže byť svojim spôsobom inšpiratívny aj v slovenských podmienkach.⁴⁵ Autonómna inštitúcia na vyšetrovanie trestných činov polície stojaca mimo policajných a štátnych štruktúr pôsobí od roku 2002 v rámci Anglicka a Walesu a je okrem iného zodpovedná za vyšetrovanie prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície, vrátane tých, ktoré naznačujú rasový motív konania.⁴⁶ Na jej najvyšších riadiacich postoch okrem iného nesmú pôsobiť ľudia, ktorí v minulosti pracovali v štruktúrach polície, čo prispieva k nezávislosti a dôveryhodnosti takejto inštitúcie. Obdobným typom autonómnej inštitúcie je úrad 'policajného ombudsmana', ktorý pôsobí v Severnom Írsku.⁴⁷ Spomenuté inštitúcie sa vyznačujú tým, že dávajú mimoriadny dôraz na transparentnosť svojej činnosti vo vzťahu k verejnosti. Vo viacerých krajinách vykonáva svoju činnosť paralelne alebo ako súčasť vyšetrovacieho orgánu aj samostatný úrad, ktorý analyzuje pochybenia v radoch polície, ktoré sa zdajú byť nejakým spôsobom symptomatické a navrhuje opatrenia na zlepšenie činnosti, čím ďalej prispieva k verejnej kontrole polície a v konečnom dôsledku k dôveryhodnosti polície zo strany verejnosti.⁴⁸

Je nevyhnutné, aby bol nový orgán zodpovedný za vyšetrovanie trestnej činnosti príslušníkov polície plne nezávislý od polície a ministerstiev a aby v jeho štruktúrach pôsobili aj odborníci/-čky mimo policajných radov. Cieľom zriadenia nového orgánu nie je len fakticky zlepšiť vyšetrovanie trestnej činnosti príslušníkov polície z hľadiska nezávislosti a kvality, ale v neposlednom rade zvýšiť dôveryhodnosť vyšetrovania trestných činov polície vo vzťahu k verejnosti. Takáto inštitúcia sa musí profilovať - formálne aj reálne prostredníctvom svojej činnosti - ako plne nezávislá, postavená mimo štruktúr a hierarchických vzťahov v rámci polície. Musí byť vnímaná ako nezávislá v očiach verejnosti a požívať vysokú mieru dôvery. Inštitucionálnu analógiu nájdeme napríklad v autonómnych štátnych inštitúciách na ochranu ľudských práv, akými býva úrad verejného ochrancu práv, či v nezávislých inštitúciách dohliadajúcich na dodržiavanie zásady rovného zaobchádzania v rámci Európskej únie (equality body).⁴⁹ Hlavnou úlohou nového orgánu by bolo vyšetrovanie trestnej činnosti v radoch polície, o ktorých sa dozvedá prevažne na základe podnetov občanov. Preto je nevyhnutné, aby bol otvorený vo vzťahu k verejnosti, cielene zvyšoval povedomie verejnosti o svojej úlohe a zapájal sa do verejnej diskusie o činnosti polície či prípadoch trestnej činnosti príslušníkov polície, ktoré môžu na verejnosti rezonovať. Samozrejmosťou je vlastné logo a vlastná internetová stránka, s uvedenou prehľadnou personálnou štruktúrou a rôznymi možnosťami, ako podať podnet. Okrem kompetencií, týkajúcich sa vyšetrovania, by mal mať tento orgán právomoc komplementárnu k činnosti prokuratúry - vykonávať neohlásený monitoring vo všetkých druhoch detenčných zariadení vrátane policajných staníc, ktorý by prispel k prevencii výskytu prípadov zlého zaobchádzania⁵⁰. Rovnako by mal byť schopný zabezpečiť ochranu poškodeným osobám, ktoré podali sťažnosť voči zlému zaobchádzaniu zo strany polície a pociťujú riziko viktimizácie.⁵¹ Mal by rozvíjať aj odbornú činnosť, zameranú na navrhovanie opatrení smerom k prevencii trestnej činnosti a viesť podrobné štatistické údaje súvisiace s trestnou činnosťou príslušníkov polície. V rámci štruktúr nezávislého orgánu alebo samostatne by mal vykonávať svoju činnosť aj úrad, ktorý by nad rámec vyšetrovania prípadov vykonával nezávislú

⁴⁵ Pozri <http://www.gibs.cz/>

⁴⁶ Independent Police Complaint Commission, bola zriadená na základe Police Reform Act z roku 2002, Pozri <http://www.ipcc.gov.uk/en/Pages/default.aspx>

⁴⁷ Pozri <http://www.policeombudsman.org/>

⁴⁸ Pozri "Připomínky k návrhu zákona o Generální inspekci bezpečnostních zborů". Liga lidských práv, Pro Police. Dostupné na vyžiadanie.

⁴⁹ Pozri tiež Všeobecné politické odporúčanie ECRI č. 11. 2007. ods. 58-61, ktoré bližšie popisuje fungovanie nezávislej inštitúcie na vyšetrovanie trestnej činnosti príslušníkov polície.

⁵⁰ V súlade s Opčným protokolom Dohovoru CAT a záverečnými odporúčaniami Výboru proti mučeniu, CAT/C/SVK/CO/2, ods. 6.

⁵¹ Pozri Istanbulský protokol, ods. 95.

analytickú činnosť zameranú na evaluáciu vyšetrovania vo vybraných prípadoch a odhaľovanie pretrvávajúcich nedostatkov vo vyšetrovaní násilnej trestnej činnosti príslušníkov polície.⁵²

Vzhľadom na to, že popisované požiadavky na vyšetrovanie prípadov mučenia a krutého a neľudského zaobchádzania sa vzťahujú na celý priebeh vyšetrovania od podania podnetu zo strany poškodeného či inej osoby - je žiaduce, aby takéto prípady v čo najväčšej miere smerovali od poškodených priamo k zriadenej nezávislej inštitúcii. Akékoľvek možné vyšetrovacie úkony od prijatia trestného oznámenia, vykonávané útvarom v inštitucionálnom vzťahu k páchatelovi z radov polície totiž môžu v praxi negatívne ovplyvniť efektívnosť vyšetrovania v zmysle požadovaných kritérií a nespĺňajú ich ani formálne. Príslušník polície, ktorý nie je plne nezávislý, môže mať záujem na skreslení informácií pri prijatí trestného oznámenia zo strany poškodeného, prejavovať akúsi "kolegiálnu solidaritu", poskytnúť poškodenému nepresné informácie a podobne.⁵³ Súčasná právna úprava určuje, že ak z vecnej príslušnosti prijatého trestného oznámenia vyplýva, že sa týka nezákonného konania príslušníka polície - policajta, ktorý trestné oznámenie prijal bez meškania upovedomí operačné stredisko, ktoré vyrozumie riaditeľa Sekcie kontroly.⁵⁴ Prípady, ktoré naznačujú možné zlé zaobchádzanie podľa článku 2 a 3 Európskeho dohovoru, musia byť okamžite postúpené na akékoľvek vyšetrovacie úkony nezávislému orgánu. Z uvedenej definície nie je zrejmé, či sa v takýchto prípadoch upovedomením riaditeľa, vyšetrovateľa Sekcie kontroly zároveň v plnej miere preberajú na svoje plecia vyšetrovanie celého prípadu. Zdá sa, že k tomu v praxi v plnej miere nedochádza. Podľa zákona si jednotlivé útvary polície vzájomne poskytujú pomoc pri vyšetrovaní trestnej činnosti s inými útvarmi polície, a to vrátane Sekcie kontroly,⁵⁵ avšak miera a pravidlá spolupráce medzi Sekciou kontroly a ostatnými útvarmi nie je jasne špecifikovaná pričom platí, že akékoľvek možné prenesenie vyšetrovacích úkonov na iné útvary policajného zboru pri vyšetrovaní prípadov zlého zaobchádzania naruša jeho nezávislosť v zmysle požadovaných kritérií. Výbor CPT vo svojej aktuálnej správe v tomto smere upozorňuje na zjavné nedostatky. Konštatuje, že v každom z niekoľkých vyšetrovaných prípadov, ktoré analyzoval, bolo posúdenie vhodnosti a primeranosti policajného zásahu vypracované bezprostredným nadriadeným policajtom, voči ktorým boli sťažnosti pre zlé zaobchádzanie podané. Vyšetrovanie mnohých prípadov zlého zaobchádzania spočíva v hlavnej miere na posúdení, či použitie donucovacích prostriedkov v danom prípade bolo primerané a nevyhnutné. Zastávame názor, že toto posúdenie musí byť bez výnimky vykonávané plne nezávislým orgánom. Výbor CPT tiež konštatuje, že v časti ním sledovaných prípadov niektoré vyšetrovacie úkony, ako je vypočutie poškodeného, vyšetrovateľa Sekcie kontroly jednoducho neuskutočnili.⁵⁶ Problematická je nesporne tiež skutočnosť, že prvotnú dokumentáciu možných prípadov zlého zaobchádzania s osobami vo väzbe alebo vo výkone trestu v súčasnosti vykonávajú najmä samotní príslušníci Zboru väzenskej a justičnej stráže, na ktorých sa poškodené osoby prevažne obracajú.⁵⁷ Je dôležité, aby poškodené osoby vo väzbe a výkone trestu mali všetky možnosti resp. informácie a v čo najväčšej miere kontaktovali priamo na nezávislú inštitúciu, ktorá sa ich sťažnosťou bude ďalej autonómne zaoberať. Predpokladom riešenia všetkých týchto nedostatkov je vytvorenie nezávislej inštitúcie na vyšetrovanie prípadov zlého zaobchádzania, ktorej kompetencie budú jasne vymedzené, rovnako ako budú

⁵² Za vhodnú inštitúciu, ktorá by mohla túto úlohu zabezpečovať, považujeme Úrad verejného ochrancu práv, vzhľadom na jeho kompetenčné zameranie vo vzťahu k orgánom štátnej správy.

⁵³ To je ďalší argument na zriadenie plne nezávislej inštitúcie na vyšetrovanie zlého zaobchádzania. Z našej skúsenosti zabezpečovania právnej pomoci v danej oblasti vyplýva, že len malé množstvo ľudí vie o činnosti Sekcie kontroly a v prípade sociálne vylúčených skupín obyvateľstva je tento počet absolútne minimálny. Obvodné oddelenie PZ v najbližšom okolí spravidla nie je miestom, kde by poškodení s dôverou podali sťažnosť voči príslušníkovi polície. Dokumentujeme tiež prípady, keď obvodné oddelenia policajného zboru jednoducho neprijali trestné oznámenie na príslušníka polície a poškodeného odmietli.

⁵⁴ Nariadenie ministra vnútra SR o vymedzení príslušnosti útvarov Policajného zboru a a útvarov MVSR pri odhaľovaní trestných činov, pri zisťovaní ich páchatel'ov a postupe v trestnom konaní, čl. 28, ods. 4.

⁵⁵ Tamtiež, čl. 22, ods. 3.

⁵⁶ Správa pre vládu SR o návšteve Slovenskej republiky. CPT. 2009. /Inf (2010) 1, ods. 19.

⁵⁷ Odpoveď vlády Slovenskej republiky na Správu pre vládu Slovenskej republiky o návšteve Slovenskej republiky uskutočnenej Výborom CPT, 11.2.2010, CPT/Inf (2010) 2, 'k odseku 19', str. 9-10. Dostupné na: <http://www.cpt.coe.int/en/states/svk.htm>

vymedzené vzťahy a spolupráca s príslušnými útvarmi polície, ktoré musia reflektovať kritériá účinného vyšetrovania prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania.

Úsilie posilniť verejnú kontrolu polície pochopiteľne neznamená zrušenie či obmedzenie vnútorného mechanizmu kontroly v štruktúrach polície, ktorý má byť plne komplementárny a fungovať v súčinnosti so zriadenou nezávislou inštitúciou. Zastávame názor, že nezávislá inštitúcia by mala nahradiť a prevziať kompetencie súčasného Úradu inšpekčnej služby⁵⁸, týkajúce sa okrem iného vyšetrovania trestnej činnosti príslušníkov polície a za vymedzených podmienok pri vyšetovaní efektívne spolupracovať s útvarmi policajného zboru či inými štátnymi inštitúciami. Pri vyšetovaní prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania by však, v zmysle požadovaných kritérií, všetky vyšetrovacie úkony boli plne v jej kompetencii. Zároveň presadzujeme, aby celkom autonómne vyšetovala tiež každý incident zo strany polície, ktorý naznačuje možný rasový motív konania, vzhľadom na osobitný význam potierania prejavov rasovej neznášanlivosti v demokratickej spoločnosti, ako aj pretrvávajúce nedostatky vyšetrovania rasového motívu a kritiku v tejto oblasti. Nezávislá inštitúcia by napokon plnila úlohu poslednej odvolacej inštancie v rámci sťažností voči príslušníkom polície menšej závažnosti (tj. ktoré, zjavne nedosahujú intenzitu možného trestného činu), ktoré by boli prejednávané v rámci vnútorného mechanizmu kontroly, ktorý v súčasnosti zabezpečuje Sekcia kontroly a inšpekčnej služby ministerstva vnútra na úseku kontroly.

Nezávislá inštitúcia by bola zodpovedná za vyšetovanie trestnej činnosti v radoch všetkých zložiek policajného zboru vrátane štátnej poriadkovej, väzenskej či vojenskej polície voči občanom. V neposlednom rade by mala plné kompetencie vyšetrovať trestnú činnosť zo strany príslušníkov obecnej polície, ktoré v súčasnosti nespádajú do kompetencie Odboru inšpekčnej služby sekcie kontroly a sú vyšetované vyšetrovateľmi bežných útvarov polície, čo je z hľadiska požiadaviek kladených na vyšetovanie prípadov zlého zaobchádzania neprijateľné. Zložky obecnej polície a štátnej polície spolu v zmysle zákona kooperujú, čo vytvára nie len formálnu väzbu a v mnohých prípadoch môžu medzi nimi vznikať aj reálne osobné väzby. Príslušníci obecnej polície sú verejnými činiteľmi, ktorí majú rovnako právomoci zasahovať do garantovaných práv a slobôd občanov, majú právomoci využívať donucovacie prostriedky a z hľadiska nezávislosti by vyšetovanie možného zlého konania malo spĺňať rovnaké kritériá. V konečnom dôsledku to prinesie zvýšenie dôvery v obecnú políciu, ako aj vo vyšetovanie trestnej činnosti v očiach verejnosti. Budovanie dôvery verejnosti v dohľad nad činnosťou polície má byť pilierom činnosti zriadenej nezávislej inštitúcie na vyšetovanie trestnej činnosti príslušníkov polície. Mechanizmus odvolania voči rozhodnutiam zriadenej nezávislej inštitúcie by bol zabezpečovaný riaditeľom inštitúcie (podnet na preskúmanie) a následne prokurátorom, vykonávajúcim formálny dohľad na vyšetovaním.⁵⁹

Popis prípadu č. 2

Začiatkom roka 2009 bol na pracovisko obecnej polície predvedený rómsky manželský pár podozrivý z krádeže peňazí. Obaja podozriví tvrdili, že žiadne peniaze neukradli, no poškodený trval na tom, aby policajti vykonali osobnú prehliadku. Podozrivý muž sa dobrovoľne sám vyzliekol, aby dokázal, že pri sebe nič iné nemal. Následne boli privolaní policajti z OO PZ, medzi nimi aj policajtká, ktorá vykonala prehliadku podozrivej ženy bez toho, aby došlo k oddeleniu ženy do samostatnej miestnosti bez mužov – dvere na miestnosti, v ktorej bola vykonaná prehliadka, boli otvorené. Policajtká u ženy vykonala osobnú prehliadku, počas ktorej jej rukou ohmatala aj pošvu. Tento úkon bol vykonaný bez predchádzajúceho súhlasu prokurátora, pričom tento nebol o úkone informovaný ani dodatočne. O úkone osobnej prehliadky ženy nebol spísaný žiaden záznam.

⁵⁸ Existovala by však nevyhnutná personálna kontinuita vyšetrovateľov tohto úradu smerom k novej zriadenej nezávislej inštitúcii.

⁵⁹ Ku konkrétnemu návrhu činnosti nezávislej inštitúcie na vyšetovanie trestnej činnosti polície pozri tiež SVANIDZE. Eric. *Effective investigation of ill-treatment*. Council of Europe. 2009, str. 97-105.

O predvedení podozrivých a vykonaných prehliadkach nebol spísaný žiaden záznam ani zo strany obecnej polície. Peniaze sa u podozrivých predvedených osôb nenašli.

Voči pracovníkom obecnej polície bolo začaté trestné stíhanie vo veci prečinu zneužívania právomoci verejného činiteľa, ktoré však bolo zastavené, lebo podľa názoru vyšetrovatelky je nepochybné, že sa nestal skutok, pre ktorý sa trestné stíhanie vedie, pretože pracovníci obecnej polície neporušili svojim konaním žiadne základné povinnosti, ktoré im ukladá zákon o obecnej polícii. Následne bola vo veci podaná sťažnosť, ktorú však prokurátor okresnej prokuratúry zamietol. Rovnako bol ako nedôvodný odložený aj podnet na preskúmanie zákonnosti rozhodnutia prokurátora. V prípade policajtky OO PZ bolo začaté trestné stíhanie za prečin zneužívania právomoci verejného činiteľa. Vyšetrovateľ Sekcie kontroly uznal, že policajтка svojím konaním porušila základné povinnosti policajta, no vec bola vyšetrovateľom postúpená riaditeľovi OO PZ, pretože výsledky vyšetrovania preukazujú, že nejde o trestný čin, ale ide o skutok, ktorý by mohol iný príslušný orgán prejednať ako disciplinárne previnenie. Sťažnosť podaná proti tomuto uzneseniu bola vojenskou obvodnou prokuratúrou zamietnutá ako nedôvodná, pretože podľa názoru prokurátora v prípade absentuje preukázanie subjektívnej stránky uvedeného prečinu, preto dospel k záveru, že závažnosť tohto činu je nepatrná. Podnet na preskúmanie zákonnosti tohto rozhodnutia bol prokurátorom vyššej vojenskej prokuratúry ako nedôvodný odložený, nakoľko v postupe a rozhodnutí nezistil priedahy alebo také porušenia zákona, na ktoré by bolo potrebné alebo možné reagovať prijatím prokurátorského opatrenia. Generálna prokuratúra opakovaný podnet vyhodnotila ako nedôvodný a prokurátor konštatoval, že doposiaľ konajúce orgány činné v trestnom konaní sa riadnym spôsobom vysporiadali so skutočnosťami, ktoré boli predmetom trestného oznámenia a ich postup vo veci bol zákonný a vecne správny.

Niekoľko mesiacov po vyšetrovaní, čelil manželský pár ďalšiemu ataku zo strany príslušníkov obecnej polície, voči ktorým podali sťažnosť. Policajti k nim v meste pristúpili, fyzicky na nich zaútočili a s použitím násilia ich chceli vziať autom na policajnú stanicu. Nadávali im do "špinavých cigánov" a kričali, že na nich donášajú právnikom, ktorí podávajú podnety a oni s tým potom majú problémy. Povedali im, že ak to ešte raz urobia, nech si ich neželajú.

Daný prípad podľa nášho názoru okrem iného deklaruje ako neefektívne vyšetrovanie môže viesť k spätnej viktimizácii poškodených osôb a povzbudiť páchatel'ov k ďalšej protiprávnej činnosti. V rámci vyšetrovania tohto prípadu podľa nášho názoru vyšetrovatelia a následne dozorujúci prokurátori na základe vykonaného dokazovania dospeli k nesprávnym záverom, pričom sa v nedostatočnej miere zaoberali argumentmi poškodených. Prípad vypovedá aj o potrebe zabezpečenia účinného vyšetrovania prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov obecnej polície.

4. Kritériá vyšetrovania rasového motívu trestnej činnosti príslušníkov polície

Slovensko sa v kontexte možnej trestnej činnosti príslušníkov polície s osobitným rasovým motívom nachádza v priam paradoxnej situácii. Z hľadiska štatistického počtu prípadov zlého zaobchádzania s osobitným rasovým motívom zo strany príslušníkov polície, ktoré by viedli k potrestaniu páchatel'a, je možné vyvodiť záver, že táto trestná činnosť sa na Slovensku jednoducho nevyskytuje. Medzinárodné ľudskoprávne inštitúcie sa však neobmedzujú len na kritiku pretrvávajúceho výskytu prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície ako takých; viaceré špecificky zdôrazňujú, že takéto prípady vo zvýšenej miere postihujú príslušníkov rómskej menšiny. Mnohé prípady zlého zaobchádzania voči Rómom a Rómkam, ktoré sme v minulých rokoch dokumentovali, naznačujú, že rasová neznášanlivosť či predsudky v nich zohrali svoju nespornú úlohu. Vzhľadom na tieto skutočnosti zastávame názor, že dôsledné skúmanie možného rasového motívu by malo byť nevyhnutnou súčasťou vyšetrovania prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania - v prípade, ak toto konanie bolo namierené voči príslušníkom/-čkam rasovej či etnickej menšiny.

Nedostatky týkajúce sa vyšetrovania rasového motívu v prípadoch zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície na Slovensku nie je možné prehliadnuť. V niektorých prípadoch, v ktorých zabezpečujeme právnu pomoc poškodeným osobám, v našich sťažnostiach dozorujúcim orgánom špecificky poukazujeme na nedostatky pri vyšetrovaní rasového motívu konania. Jedným z mála pozitívnych príkladov je v tomto smere vyšetrovanie v medializovanom prípade týrania rómskych chlapcov na policajnej stanici v Košiciach, v ktorom sú páchatelia trestne stíhaní za trestný čin zneužitia právomoci verejného činiteľa s osobitným rasovým motívom. To však od počiatku prebieha s vysokou mierou verejnej kontroly a opiera sa mimoriadne zdokumentované skutkové okolnosti zachytené na videonahrávke. Otázky naopak vyvoláva iný prípad policajného násillia, ktorý v minulých rokoch v našej spoločnosti veľmi rezonoval – úmrtie Karola Sendreia na policajnej stanici v Revúcej v roku 2001. Súd rasový motív v prípade v konečnom dôsledku neskúmal, pretože ho vyšetrovateľ nepreukázal, aj napriek tomu, že podľa kľúčového svedka bolo samotné týranie sprevádzané hrubým rasovo motivovaným verbálnym hanobením.⁶⁰ V tejto súvislosti treba opätovne zdôrazniť, že požiadavky judikatúry Európskeho súdu na vyšetrovanie prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania sa nevzťahujú na výsledok, ku ktorému vyšetrovacie orgány dospejú. Je pochopiteľné, že preukázať rasový motív konania je v niektorých prípadoch objektívne zložité, resp. ho v niektorých prípadoch nie je možné preukázať dostatočným spôsobom, čo pripúšťa aj Európsky súd.⁶¹ Avšak, aby mohol vyšetrovací orgán k takémuto záveru dospieť, musí splniť prísne požiadavky kladené na vyšetrovanie a ak existuje akákoľvek minimálna indícia - vyvinúť ozajstné úsilie na odhalenie možného rasového motívu. Európsky súd zdôrazňuje, že násillie, motivované rasovou neznášanlivosťou, predstavuje obzvlášť závažné ohrozenie základných ľudských práv.⁶² Ak existuje podozrenie, že pri násilnom čine mohol zohrať úlohu rasový motív - je obzvlášť dôležité, aby štátne orgány zabezpečili rúzne a nestranné vyšetrovanie, majúc na zreteli škodlivosť rasovej neznášanlivosti spoločnosti a potrebu udržiavať dôveru rasových menšín k štátnym inštitúciám, ktoré ich dokážu ochrániť od nebezpečenstva rasovo motivovaného násillia.⁶³ Prípady rasovo motivovaného násillia vyžadujú od štátnych orgánov rúznu reakciu a musia proti nim bojovať všetkými dostupnými prostriedkami.⁶⁴

Judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva týkajúca sa prípadov zlého zaobchádzania s možným rasovým motívom sa v posledných rokoch pomerne rýchlo rozvíja a veľké množstvo prejednávanych prípadov sa týka práve policajného násillia voči príslušníkom rómskej menšiny v rúznych krajinách vrátane Slovenska. Európsky súd kladie osobitné požiadavky na štátne orgány v prípadoch, ak je namietaný rasový motív v prípadoch zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície. Ako Európsky súd opakovane konštatoval, v prípadoch vyšetrovania zlého zaobchádzania zo strany zamestnancov štátu, je na štátnych orgánoch, aby vykonali všetky dostupné kroky na odhalenie možného rasového motívu tohto konania. Štátne orgány majú podľa Európskeho súdu povinnosť ustáliť, či v prípadoch vyšetrovania zlého zaobchádzania so zadržanými osobami alebo osobami vo väzbe zo strany príslušníkov polície, existoval rasový motív alebo nie. Podľa ustálenej judikatúry Európskeho súdu pri posudzovaní možného rasového motívu majú štátne orgány povinnosť zhromaždiť a zabezpečiť všetky v praxi dostupné dôkazy, preskúmať všetky možné prostriedky s cieľom odhaliť pravdu a následne vydať riadne odôvodnené, nestranné a objektívne rozhodnutie. Pri vyhodnocovaní dokazovania nesmú štátne orgány opomenúť žiadne podozrenia, ktoré by mohli nasvedčovať tomu, že násillie malo rasový motív.⁶⁵ Ak štátne orgány efektívne vyšetrovanie, s cieľom vylúčiť rasový motív konania príslušníkov polície nevykonajú, jedná sa podľa Európskeho súdu o porušenie čl. 14 Európskeho dohovoru (Zákaz diskriminácie) v spojitosti s procedurálnymi povinnosťami viesť účinné vyšetrovanie napr. podľa čl. 2 alebo 3 Európskeho dohovoru.

⁶⁰ Pozri: <http://2007.rnlweb.org/modules.php?name=News&file=article&sid=6916>; Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo dňa 17.9.2009, sp.z. 5 To 11/2008.

⁶¹ Pozri napr. *Secic proti Chorvátsku*, č. 40116/02, rozsudok zo dňa 31.5.2007, ods. 66.

⁶² *Tamtiež*, ods. 67.

⁶³ *Nachova proti Bulharsku*, ods. 160.

⁶⁴ *Cobzaru proti Rumunsku*, č. 48254/99, rozsudok zo dňa 26.7.2007, ods. 88.

⁶⁵ *Nachova proti Bulharsku*, ods. 160.

Európsky súd má v posledných rokoch tendenciu hodnotiť prípady zlého zaobchádzania voči príslušníkom rómskej menšiny a ich možný rasový motív v širšom kontexte situácie v krajinách, ktoré sú dlhodobo kritizované zo strany medzinárodných monitorovacích ľudskoprávných inštitúcií za pretrvávajúci výskyt prípadov policajného násillia najmä voči rómskej menšine. Skutočnosť, že niektoré krajiny post-komunistickej Európy vrátane Slovenska čelia tejto kritike je samo o sebe relevantným faktorom pre vedenie vyšetrovania rasového motívu v prípadoch zlého zaobchádzania voči Rómom a Rómkam - a to aj napriek tomu, že rasový motív konania nemusí byť na prvý pohľad zrejmý.⁶⁶ Akákoľvek náznak toho, že by rasová neznášanlivosť mohla zohrať v prípade zlého zaobchádzania svoju úlohu, musí viesť k dôslednému vyšetrovaniu rasového motívu. To pochopiteľne zahŕňa akékoľvek slovné hanobenie s rasovým podtextom, ktorým môže byť policajné násillie sprevádzané a na ktoré aj v slovenských podmienkach poškodení príslušníci rómskej menšiny mnohokrát poukazujú. Ako Európsky súd výslovne konštatoval: „akýkoľvek dôkaz rasového verbálneho hanobenia vysloveného príslušníkmi policajného zboru v spojení so zákrokom, ktorý si vyžaduje použitie donucovacích prostriedkov (sily) voči príslušníkom etnickej menšiny, je vysoko relevantný vo vzťahu k otázke, či došlo k nezákonnému nenávisťou motivovanému konaniu. Ak sa takéto dôkazy v priebehu vyšetrovania objavujú, musia byť verifikované a ak sa potvrdia, musí prísť k dôkladnému skúmaniu všetkých faktov, za účelom odhalenia možných rasových motívov“.⁶⁷

Dôsledné vyšetrovanie rasového motívu trestnej činnosti príslušníkov by sa v konečnom dôsledku nemalo obmedzovať len na vážne policajné zlyhania naznačujúce mučenie, kruté a neľudské zaobchádzanie. Európska komisia proti rasizmu a intolerancii (ECRI) vo svojom všeobecnom odporúčaní o potieraní rasizmu a rasovej diskriminácie v policajnej práci' nadväzuje na judikatúru Európskeho súdu a okrem iného pracuje s definíciou tzv. "rasového incidentu", čo chápe ako také nezákonné konanie, ktoré poškodená osoba alebo iná osoba (svedok) vníma ako rasovo motivované. Prijatie takejto širokej definície rasového incidentu má výhodu v tom, že vysiela obetiam rasovo motivovaných trestných činov signál, že ich výpovedi vyšetrojúci orgán dôveruje a venuje jej náležitú pozornosť. To zvyšuje celkovú dôveru obetí týchto trestných činov ku kompetentným vyšetrovujúcim štátnym orgánom. ECRI, zdôrazňuje, že ak je nahlásený "rasový incident", musí prebehnúť dôkladné vyšetrovanie rasovej línie daného prípadu.⁶⁸ Domnievame sa, že v prípade každého nezákonného konania zo strany príslušníkov polície, pri ktorých poškodená osoba alebo iná osoba poukazuje na možný rasový motív konania príslušníka polície – je potrebné rozvíjať identický postup a efektívne vyšetriť rasovú líniu incidentu. Výskyt hlásených „rasových incidentov“ zo strany príslušníkov polície, je potrebné dôsledne dokumentovať a ďalej využiť ako indikátor pri monitorovaní výskytu trestnej činnosti zo strany príslušníkov polície v spoločnosti. Zároveň musia byť stanovené absolútne jasné a konzistentné vnútorné postupy vyšetrovania, ktoré je treba uskutočniť v prípade, že je nahlásený prípad nezákonného konania zo strany príslušníka polície s možným rasovým motívom. Tieto postupy musia zahŕňať vyšetrovaciu činnosť na mieste incidentu, zabezpečenie a vypočutie svedkov, hľadanie podozrivých, hľadanie možného prepojenia s organizovanými rasistickými skupinami, pokračovanie vyšetrovania a dôkladné dopyčutie svedkov a pod. V tých prípadoch, ktoré naznačujú možné mučenie, kruté a neľudské zaobchádzanie, musia byť v neposlednom rade splnené všetky popísané kritéria efektívneho vyšetrovania v zmysle judikatúry Európskeho súdu a ďalších medzinárodných právnych záväzkov.

⁶⁶ Pozri Cobzaru proti Rumunsku, ods. 96-97; Bekos a Koutropoulos proti Grécku, č. 15250/02, rozsudok z dňa 13.12.2005, ods. 72-73.

⁶⁷ Nachova proti Bulharsku, ods. 164.

⁶⁸ Pozri Všeobecné politické odporúčanie ECRI č. 11. 2007, ods. 62-74.

Popis prípadu č. 3

Na jar v roku 2009 boli na OO PZ predvedení traja rómski chlapci (dvaja z nich maloletí), voči ktorým tam policajti použili fyzické násilie a nútili ich, aby sa priznali k spáchaniu trestnej činnosti. Jeden z chlapcov uviedol, že ho policajti bili rukami, pelendrekom, kopali do neho, bol smädný, no nedovolili mu, aby sa napil. Zo strachu a pod nátlakom sa nakoniec priznal. Druhého z chlapcov na chodbe OO PZ pripúťali k mreži, jeden policajt ho následne pri vypočúvaní kopol do nohy a zozadu ho päťou silno udel do krku, dupal mu po nohách tak, aby ho boleli, pričom sa mu vyhrážal, že pôjde „do basy“. Tretieho chlapca jeden z policajtov pripúťal o mrežu dverí a nadával mu „čierna huba“, pritlačil ho k mreži a s kanadou mu stúpil na pravú nohu tak, že nemohol chodiť. Dvomi z chlapcov boli spôsobené ľahké zranenia, avšak lekárske ošetrenie nevyhľadali. Voči policajtom bolo začaté trestné stíhanie vo veci zneužitia právomoci verejného činiteľa, no následne bola trestná vec zastavená. Voči rozhodnutiu o zastavení bola podaná sťažnosť, podľa ktorej vyšetrovateľ na základe vykonaného vyšetrovania dospel k nesprávnym právnym záverom, pričom nesprávne vyhodnotil vykonané dokazovanie a nedostatočne objasnil skutkový stav veci. Sťažnosť ale prokurátor vojenskej obvodnej prokuratúry zamietol. Po preskúmaní postupu a rozhodnutia vyšetrovateľa a prokurátora zo strany vyššej vojenskej prokuratúry bol vyšetrovací spis vrátený vyšetrovateľovi na ďalšie konanie a uznesením vyšetrovateľa bolo trestné stíhanie opäť začaté. Následne však vyšetrovateľ trestné stíhanie vo veci znovu zastavil, pretože podľa názoru vyšetrovateľa, je nepochybné, že sa nestal skutok, pre ktorý sa trestné stíhanie vedie. Toto rozhodnutie odôvodnil tým, že nie je možné dostatočne určito preukázať akýkoľvek nezákonný bezdôvodný fyzický útok policajtov na poškodených a príslušníci OO PZ svojím konaním nenaplnili obligatórne znaky skutkovej podstaty trestného činu zneužitia právomoci verejného činiteľa. Rodičia poškodených chlapcov sa napokon rozhodli v riešení prípadu ďalej nepokračovať.

V uvedenom prípade bolo zo záverov vyšetrovania zrejmé, že orgány činné v trestnom konaní neprikladajú prakticky žiadnu váhu tvrdeniam rómskych chlapcov, poukazovali na ich záškoláctvo (ktoré nesúviselo s predmetom vyšetrovania). Vyšetrovatelka sa v rámci vyšetrovania priklonila k tvrdeniam príslušníkov polície bez toho, aby sa dostatočným spôsobom vysporiadala s tvrdeniami poškodených a tie sa pokúsila objektivizovať. Vyšetrovatelka opierala svoje závery aj o výpovede príslušníkov polície a o nimi vyhotovené záznamy, pričom je podľa nášho názoru logické, že príslušníci PZ nezaznamenali resp. popreli možné vlastné protiprávne konanie a orgány činné v trestnom konaní mali v rámci vyšetrovania urobiť všetky úkony k tomu, aby ich tvrdenia objektivizovala, v čom však podľa nášho názoru zlyhali. Uvedené vyšetrovanie teda nie je podľa nášho názoru možné považovať za efektívne v zmysle vyššie popisovaných kritérií.

5. Opatrenia za účelom prevencie násilnej trestnej činnosti príslušníkov polície

Zabezpečenie efektívneho vyšetrovania prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania zo strany príslušníkov polície považujeme v súčasnosti za najdôležitejšiu úlohu smerom k prevencii prípadov mučenie, krutého a neľudského zaobchádzania pred ktorou štátne orgány stoja a ktorú musia zabezpečiť v praxi. Za účelom prevencie týchto prípadov je však nutné uvádzať do života aj ďalšie opatrenia, ktoré majú potenciál znižovať výskyt týchto prípadov v našej spoločnosti. Príslušné medzinárodné inštitúcie formulujú mnohé opatrenia celkom konkrétne a mali by byť v pozornosti zodpovedných štátnych orgánov. Napriek tomu však chceme dať do popredia niekoľko dôležitých krokov, ktoré by nemali byť prehliadané.

V ostatných rokoch boli v rámci prevencie prípadov zlého zaobchádzania prijímané opatrenia, ktoré sú nesporne pozitívne a reflektujú požiadavky medzinárodných inštitúcií. Je to napríklad príslušné vzdelávanie príslušníkov polície či zlepšovanie kritérií psychologického výberu osôb do radov polície. Opatrením, ktoré je

možné považovať v tomto smere za relevantné, je aj zavedenie tzv. policajných špecialistov pre prácu s rómskymi komunitami. Úsilie v tejto oblasti bolo zintenzívnené na pozadí už niekoľkokrát spomínaného prípadu týrania rómskych chlapcov na policajnej stanici v Košiciach a konkrétnymi úlohami, ktoré boli po tomto prípade uložené ministrom vnútra v apríli 2009.⁶⁹ Do akej miery sú však všetky tieto opatrenia skutočne efektívne pri prevencii v danej oblasti? Ktoré sú viac efektívne a ktoré menej? Je možné preukázať, že kvalita vyšetrovania prípadov zlého zaobchádzania sa zvyšuje? Je možné preukázať, že sa výskyt prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov v spoločnosti znižuje? V akých regiónoch je daný problém výraznejší? Aké sociálne skupiny zasahuje najviac?

Pre konkrétnu ilustráciu, evaluácia projektu policajných špecialistov pre prácu s rómskymi komunitami podľa publikovaných informácií preukázala kvalitatívne zlepšenia vo viacerých oblastiach, ako je udržiavanie verejného poriadku a zníženie drobnej kriminality v príslušných lokalitách, čo je nesporne pozitívne. Čiastkovými cieľmi tohto projektu je však aj zvyšovanie právneho povedomia a garancia dodržiavania ľudských práv vo vzťahu k obyvateľom rómskych komunít. Nie je vôbec zreteľné, ako sú práve tieto čiastkové ciele napĺňané v praxi. Je otáznne, aká je napríklad korelácia výskytu prípadov zlého zaobchádzania zo strany polície a pôsobenia policajných špecialistov v jednotlivých lokalitách. Z hľadiska nami dokumentovaných prípadov zlého zaobchádzania priamo v teréne túto súvislosť nedokážeme identifikovať, čo naznačuje, že práve uvedené čiastkové ciele nemusia byť dostatočne dosahované a vyžadujú si dôkladnejšiu evaluáciu.

Je mimoriadne dôležité v nadväznosti na prijímané opatrenia venovať pozornosť evaluácii ich dopadu na výskyt prípadov zlého zaobchádzania. Domnievame sa, že evaluácia prijímaných opatrení smerom k prevencii zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície má stále najmä kvantitatívny charakter a sleduje, či navrhnuté opatrenia ako je vzdelávanie v radoch polície, bolo v danom období realizované.⁷⁰ Hlavným cieľom všetkých opatrení v tejto oblasti je však reálne prispieť k eliminácii prípadov porušovania ľudských práv. Preto je nutné rozvíjať metodológiu kvalitatívneho hodnotenia efektívnosti jednotlivých opatrení a sledovať do akej miery jednotlivé opatrenia efektívne prispievajú k znižovaniu výskytu prípadov policajného násillia. Základným predpokladom kvalitatívneho hodnotenia sú štatistické dáta, podľa ktorých je možné hodnotiť mieru zvýšenia či zníženia výskytu prípadov zlého zaobchádzania a mnoho ďalších relevantných súvislostí, ktoré je možné ďalej analyzovať a interpretovať. Slovensko však v tomto smere zaostáva. Výbor OSN proti mučeniu okrem iného zdôrazňuje, že nepretržitá evaluácia je kľúčovým komponentom zavádzania opatrení na potláčanie prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania a odporúča, aby členské štáty zbierali a poskytovali štatistické dáta štruktúrované podľa pohlavia, veku a ďalších kľúčových faktorov, tak aby bolo možné hodnotiť implementáciu záväzkov vyplývajúcich z príslušného Dohovoru.⁷¹ Výbor v aktuálnych odporúčaníach z roku 2009 Slovensko požiadal, aby v nasledujúce periodickej správe poskytlo detailné informácie o výskyte prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania, štruktúrované podľa trestných činov, etnicity, veku, pohlavia a ďalších relevantných faktorov. V neposlednom rade požaduje podrobné štatistické dáta aj o prípadoch zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície štruktúrované v závislosti od jednotlivých štádií trestného konania.⁷² Štátne inštitúcie však v súčasnosti mnohé z týchto údajov zjavne nedokumentujú. Štatistické dáta, ktoré uverejňuje Sekcia kontroly vo svojich každoročných správach o činnosti sa obmedzujú len na počet

⁶⁹ V tejto súvislosti okrem iného zaslala v apríli 2009 slovenská strana oficiálny list Komisarovi pre ľudské práva Thomasovi Hammarbargovi, kde hovorí o prijatých opatreniach. Dostupné na: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1454377&Site=COE>; Pre prehľad opatrení v tejto oblasti pozri tiež Odpoveď vlády Slovenskej republiky na Správu pre vládu Slovenskej republiky o návšteve Slovenskej republiky uskutočnenej Výborom CPT, 11.2.2010, CPT/Inf (2010) 2, ako aj súvisiacu doplňujúcu odpoveď vlády: Addendum to the Response of the Government of the Slovak Republic to the report of the CPT, 7 January 2011, CPT/Inf (2011) 2. Dostupné na: <http://www.cpt.coe.int/en/states/svk.htm>

⁷⁰ Existujúce limity v kvalitatívnom hodnotení prijímaných opatrení sú viditeľné v samotnej obsahovej štruktúre akčného plánu predchádzania všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie 2009-2011 aj v jeho hodnotení. Sú tiež dlhodobo viditeľné v rámci periodických hodnotiacich správ, ktoré Slovensko predkladá príslušným medzinárodným inštitúciám. Porovnaj CERD/C/SVK/CO/6-8, ods. 19.

⁷¹ Všeobecné odporúčanie Výboru proti mučeniu č. 2, CAT/C/GC/2. 2008, ods. 23.

⁷² Záverečné odporúčania Výboru OSN proti mučeniu Slovenskej republiky, CAT/C/SVK/CO/2, ods. 21.

prijatých sťažností prípadov zlého zaobchádzania a informáciu o ich ďalšom postúpení, čo však nie je dostatočné. Štátne inštitúcie okrem iného vôbec nedokumentujú štatistické údaje s ohľadom na rasový motív zlého zaobchádzania a ďalší priebeh týchto prípadov pred začatím a v rámci štádií trestného konania, čo je vzhľadom na pretrvávajúcu kritiku výskytu týchto prípadov alarmujúce.⁷³ Na jar roku 2012 má Slovensko ako zmluvná strana Paktu ICCPR poskytnúť Výboru pre ľudské práva aktuálne doplňujúce informácie o prijatých opatreniach vo vzťahu k pretrvávajúcemu výskytu policajného násillia zo strany príslušníkov polície; najmä voči príslušníkom rómskej menšiny. Obávame sa, že za súčasných podmienok bude hodnotenie opätovne obmedzené len na kvantitatívny výpočet prijatých nariadení, vypracovaných analýz, či realizovaného vzdelávania bez kvalitatívneho hodnotenia ich reálneho dopadu na znižovanie daných prípadov porušovania ľudských práv v spoločnosti. Faktom je, že kvalitatívne hodnotenie úspešnosti prijatých opatrení spravidla nie je dostatočne možné realizovať v krátkom časovom horizonte. Avšak v rámci priemerného obdobia štyroch rokov, kedy sa vo väčšine prípadov periodicky poskytujú informácie medzinárodným inštitúciám, je nutné analyzovať efektívnosť jednotlivých prijatých opatrení z kvalitatívneho hľadiska a okrem iného čo najobjektívnejšie odpovedať na otázku, či sa výskyt prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície - reálne znižuje.

Štatistické ukazovatele v konečnom dôsledku sami o sebe nemusia objektívne vypovedať o existujúcej realite, bez analýzy ďalších vonkajších faktorov, ktoré môžu mať na príslušné ukazovatele vplyv. Ako už bolo naznačené, podľa dostupných údajov Sekcie kontroly za rok 2010, takmer 90 percent prijatých sťažností, týkajúcich sa zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície neskončilo odsúdením možného páchatela.⁷⁴ Otázniky však z nášho pohľadu vyvoláva najmä skutočnosť, že takmer 85 percent sťažností bolo odmietnutých ešte pred začatím samotného trestného stíhania tj. na základe prvotných limitovaných vyšetrovacích úkonov. Nevylučujeme možnú účelovosť istého percenta hlásených prípadov, avšak vzhľadom na závažnosť prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania uvedené vysoké percento vyžaduje dôkladnú analýzu. V súlade s touto štatistikou, vo väčšine z niekoľkých nami iniciovaných prípadov policajného násillia - vyšetovatelia trestné stíhanie začali až na základe našej sťažnosti dozorujúcemu prokurátorovi, ktorý dal v tomto smere pokyn, prípadne ich postup odobril aj prokurátor a trestné stíhanie tak nebolo iniciované vôbec. O príčinách tohto stavu sa môžeme v tejto chvíli len domnievať. Aj v kontexte tohto problému vidíme dôležitosť zriadenia nie len nezávislej inštitúcie na vyšetrovanie násilnej trestnej činnosti príslušníkov polície, ale aj úradu, ktorý by vykonával nezávislú analytickú činnosť zameranú na evaluáciu vyšetrovania vo vybraných prípadoch a odhaľovanie pretrvávajúcich symptomatických nedostatkov vo vyšetrovaní násilnej trestnej činnosti príslušníkov polície.

V rámci našej činnosti sme dokumentovali mnohé prípady, pri ktorých poškodené osoby podľa ich tvrdenia čelili nátlaku zo strany vyšetrovateľov, aby sa k istému trestnému konaniu priznali, a to vrátane prípadov, keď s trestnou činnosťou nemali nič spoločné.⁷⁵ Toto konanie sa deje najmä na začiatku vyšetrovania a môže mať rôzne pohnútky. Tento nátlak môže byť fyzický (hrozba násillia) alebo psychický (hrozba vyššieho trestu v prípade nepriznania, väzobné stíhanie a pod.) a v oboch prípadoch toto konanie napína podstatu krutého a neľudského zaobchádzania. Ako prevenciu pred nezákonným konaním v priebehu vypočúvania navrhujeme zaviesť audio a/alebo video nahrávanie každého vypočúvania osoby v rámci policajného vyšetrovania, čo zásadným spôsobom prispeje k prevencii nezákonného konania v rámci vedenia policajného vyšetrovania. Toto opatrenia navrhujú aj relevantné medzinárodne inštitúcie a je dnes používaným napríklad v rámci Veľkej Británie či Francúzska.⁷⁶ Zároveň vybrané záznamy z výsluchov špecificky v prípadoch mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania môžu byť použité na analýzu kvality vedenia vypočúvania osôb v zmysle požadovaných kritérií. Rovnako je potrebné venovať dôraz tomu, aby vypočúvané osoby mali prístup k právnej

⁷³ Odpoveď Sekcie kontroly na žiadosť o poskytnutie informácií Poradni pre občianske a ľudské práva zo dňa 26.9.2011.

⁷⁴ Správa o trestnej činnosti príslušníkov Policajného zboru za rok 2010, s. 9.

⁷⁵ Samotná skutočnosť, či daná osoba spáchala trestný čin alebo je v kontexte používania takéhoto nátlaku počas vypočúvania v konečnom dôsledku samozrejme irelevantná.

⁷⁶ CPT Standards. kapitola I. ods. 36, Všeobecné odporúčanie č. 2, CAT/C/GC/2. 2008, ods. 14.

pomoci, ak o ňu požiadajú; a to od počiatočného štádia vyšetrovania, vrátane konania pred začatím možného trestného stíhania. V súčasnosti nie je ojedinelé, že dochádza k vypočúvaniu maloletých a mladistvých osôb zo strany príslušníkov polície bez toho, aby o tom boli informovaní ich zákonní zástupcovia. A tí v mnohých prípadoch sami nemajú dost informácií o svojich právach a povinnostiach pri kontakte s políciou. Prítomnosť právnikovi či právničky je opatrením smerom k prevencii zlého zaobchádzania počas vypočúvania, ako aj smerom k dodržiavaniu jeho kvality.

Nezávislá inštitúcia na vyšetrovanie násilnej trestnej činnosti, ako sme ju popísali vyššie, nesmie napíňať len garancie nezávislosti, ale aj požiadavky efektívneho vyšetrovania súvisiace s nevyhnutnými odbornými znalosťami. Nie len vyšetrovatelia, ale aj prokurátori musia dôsledne poznať kritériá kladené na vyšetrovanie prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania. Špecificky je potrebné venovať pozornosť rozsiahlemu Istanbulskému protokolu, ktorého obsah by mal byť v konečnom dôsledku zakomponovaný do vzdelávania všetkých príslušníkov policajného zboru.⁷⁷ Obsah Istanbulskeho protokolu je veľmi relevantný aj pre ďalšie osoby, ktoré sa podieľajú na vyšetrovaní prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania, ako sú súdni znalci/-kyne z odboru medicíny a psychológie. Taktiež oni musia byť s týmto dokumentom podrobne oboznámení tak, aby ho mohli uplatňovať v praxi. V tomto kontexte boli v zahraničí spracované samostatné manuály vychádzajúce z Istanbulskeho protokolu, pre tieto cieľové skupiny.⁷⁸

V úsilí o zvyšovanie dôvery občanov v činnosť polície je potrebné, aby polícia bola čo najbližšie k občanom a otvorene s nimi komunikovala na miestnej úrovni, aby proaktívne pracovala na identifikácii problémov, ktoré sa týkajú bezpečnosti na miestnej úrovni a prispievala k ich prevencii. Tento prístup je súčasťou filozofie "community policing", ktorá má dlhú tradíciu v USA a ktorej je potrebné venovať cieľenú pozornosť, tak ako je tomu dnes v mnohých iných krajinách vrátane Českej republiky. Záverečným krokom, na ktorý chceme na tomto mieste upriamiť pozornosť, je potreba viesť vzdelávanie nielen do vnútra policajného zboru, a systematicky zvyšovať povedomie v širokej verejnosti o právach pri kontakte s príslušníkmi polície a možnostiach ochrany, v prípade ak dôjde k nezákonnému konaniu. Toto zvyšovanie povedomia by malo cieľene prebiehať aj smerom k sociálne vylúčeným skupinám obyvateľstva, keďže nízke právne vedomie býva častým katalyzátorom nezákonného konania zo strany príslušníka polície. V prípade sociálne vylúčených rómskych komunit by mali svoju činnosť v tomto smere podstatne zintenzívniť príslušní policajní špecialisti pre prácu s rómskymi komunitami.

Príp. č. 4

Na jar 2009 vykonali príslušníci PZ nepríjemný služobný zásah v časti obce obývanej výlučne osobami rómskej etnickej príslušnosti voči tam bývajúcim osobám. Podľa slov väčšieho počtu svedkov počas neho bezdôvodne použili fyzické násilie, voči jednej osobe bol bezdôvodne použitý elektrický paralyzér. Deťom a ženám podľa prítomných svedkov nadávali ("ty sviňa, ty hnusná cigánka; čierne huby"), v domoch bezdôvodne ničili majetok a vylievali z hrncov jedlo, viaceré osoby zadržali a po ich predvedení na OO PZ bolo voči nim bezdôvodne použité fyzické násilie.

V júli 2009 bol podaný podnet poukazujúci na uvedené nezákonné konanie počas policajného zásahu. Vyšetrovatelka Sekcie kontroly podanie odmietla s konštatovaním, že nie je dôvod na začatie trestného stíhania. Voči postupu bola podaná sťažnosť vojenskej obvodnej prokuratúre z dôvodu, že vyšetrovatelka nedostatočne objasnila skutkový stav veci. Opierala sa iba o listinné dôkazy o policajnom zásahu zhotovené príslušníkmi PZ, vyšetrovací spis a výpoveď jedného svedka, ktorý bol pri zásahu prítomný. Vojenská obvodná

⁷⁷ V súlade s požiadavkami medzinárodných inštitúcií, pozri CCPR/C/SVK/CO/3, ods. 14.

⁷⁸ Practical guides to the Istanbul protocol for medical doctors, psychologists and lawyers. Dostupné na: <http://www.ircr.org/media-and-resources/ircr-news-1.aspx?PID=13717&M=NewsV2&Action=1&NewsId=2885¤tPage=8>

prokuratúra jej postup odobrila, avšak Vyššia vojenská prokuratúra postup zamietla a nariadila pokračovať vo vyšetrovaní. Pridelený vyšetrovateľ Sekcie kontroly v auguste 2010 začal trestné stíhanie za zločin zneužitia právomoci verejného činiteľa, no vyšetrovanie bolo následne zastavené. Voči rozhodnutiu o zastavení vyšetrovania bola podaná sťažnosť okresnej prokuratúre, pre nedostatočné objasnenie skutkových okolností celej veci. Vyšetrovateľ, popri príslušníkoch polície, vypočul len sedem osôb žijúcich v osade a prítomných pri policajnom zásahu napriek tomu, že policajnému zásahu sa prizeralo veľké množstvo osôb. Navyše šiesti z nich boli osoby obvinené a následne odsúdené za útok na verejného činiteľa (v súvislosti s inou udalosťou z predošlého dňa) a v tomto kontexte mal vyšetrovateľ tendenciou interpretovať ich výpovede voči policajtom ako účelové. Verbálne poznámky na rasovom základe mal vyšetrovateľ tendenciou bagatelizovať. Okresná prokuratúra sťažnosť zamietla a celý prípad odložila. Krajská prokuratúra však v apríli 2012 posúdila rozhodnutie okresnej prokuratúry ako nedôvodné a rozhodla, aby sa vo vyšetrovaní pokračovalo. Krajská prokuratúra teda zjavne reflektovala, že vedené vyšetrovanie neobjasnilo dostatočným spôsobom skutkový stav veci. Po takmer troch rokoch od inkriminovaného policajného zásahu tak vyšetrovanie tohto prípadu nie je ukončené. Opakované pretrvávajúce nedostatky vo vyšetrovaní prípadu sa v konečnom dôsledku odrazili na dĺžke celého priebehu vyšetrovania, čo má spravidla negatívny vplyv na kvalitu možných dôkazov, ako sú výpovede svedkov a je v tejto chvíli otáznave, či vyšetrovanie dokáže naplniť požadované kritéria z hľadiska účinnosti.

6. Na záver

„Nešťastie sa so železnou pravidelnosťou stáva znevýhodneným minoritným skupinám, ale len ako dôsledok žižlivej náhody...“ napísal sudca Európskeho súdu Giovanni Bonello vo svojom známom nesúhlasnom stanovisku v prípade Anguelova proti Bulharsku z roku 2002. Prípady nezákonného konania voči Rómom a Rómkam zo strany príslušníkov polície, ktoré sme v ostatných rokoch na Slovensku dokumentovali, nás žiaľ nútia s týmto názorom súhlasiť. Príslušnosť k rómskemu etniku so sebou v súčasnosti na Slovensku jednoducho nesie zvýšené riziko zlého zaobchádzania zo strany polície. Je mimoriadne dôležité, aby kompetentné štátne orgány neprepadali mylnému dojmu, že nepatrný počet prípadov zlého zaobchádzania zo strany polície, ktoré v súčasnosti vedú k potrestaniu páchatelov - je dobrou správou. Podatá sťažnosť voči príslušníkovi polície na Slovensku nebudú v ľuďoch prílišnú dôveru a v prípade sociálne vylúčených príslušníkov rómskej menšiny to platí dvojnásobne. Mnohé prípady sa nikdy nedostanú na stôl vyšetrovateľov a u tých ostatných často chýba požadovaná kvalita vyšetrovania, čo len ďalej konzervuje nedôveru ľudí k polícií a prehľbuje právnu neistotu v danej oblasti.

Zlé zaobchádzanie zo strany príslušníkov polície je spoločensky nežiaducim javom a jej potieraniu je potrebné venovať nepretržitú pozornosť, a to nie len z hľadiska prijímania rôznych preventívnych opatrení, ale predovšetkým efektívnym postihovaním tých, ktorí sa ho dopúšťajú. Efektívne (účinné) vyšetrovanie plní kľúčovú funkciu v prevencii prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania. Neefektívne vyšetrovanie prípadov zlého zaobchádzania v konečnom dôsledku znižuje kredibilitu polície ako takej a z pohľadu verejnosti vrhá zlé svetlo aj na tých príslušníkov polície, ktorí dôsledne vykonávajú svoju prácu a ktorých je v radoch polície nepochybne veľká väčšina. Z právnej teórie poznáme, že úlohou preventívnej funkcie trestného práva ako takej je ochrana spoločnosti z hľadiska prechádzania páchaniu trestných činov, a to pôsobením trestu na konkrétneho páchatela a zároveň prostredníctvom tohto páchatela na celú spoločnosť a na potenciálnych ďalších páchatelov. Ako konštatoval výbor CPT, *význam a kredibilita zákazu mučenia a iných foriem krutého a neľudského zaobchádzania je hlboko narušená vždy, keď osoby, ktoré sa previnili, nenesú za svoje nezákonné konanie zodpovednosť. Ak pri každom náznaku zlého zaobchádzania nenasleduje efektívne vyšetrovanie, osoby z radov polície, ktoré majú v úmysle konať takýmto odsúdeniahodným spôsobom, nadobudnú celkom*

*pochopiteľne dojem, že tak môžu robiť celkom beztrešne. Všetko úsilie presadzovať princípy ochrany ľudských práv prostredníctvom prísneho výberu príslušníkov polície či ich odborného vzdelávania tak bude zmarené. Ak zlyháva efektívne vyšetrovanie v tejto oblasti, samotné zodpovedné orgány polície ako také v konečnom dôsledku prispievajú ku korózii hodnôt v demokratickej spoločnosti.*⁷⁹ K otázke beztrešnosti v prípadoch porušovania ľudských práv v minulom roku špecificky vyjadrila aj Rada Ministrov Rady Európy, keď opätovne zdôraznila, že prípady porušovania ľudských práv musia byť efektívne postihované pre dosiahnutie spravodlivosti a zadosťučinenia pre obeť, pre účinnú prevenciu pred ďalším porušovaním, dodržiavanie princípu zákonnosti a upevňovanie verejnej dôvery v právny systém.⁸⁰ Kompetentné štátne orgány nedostatky, týkajúce sa efektívneho vyšetrovania prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania, nemôžu prehliadať a musia začať konať.

Hlavné odporúčania

Na základe z vyššie uvedených skutočností dávame do popredia nasledujúce hlavné odporúčania, ktoré je podľa nášho názoru zo strany relevantných štátnych orgánov nutné prijať v záujme naplnenia medzinárodných záväzkov v oblasti ochrany ľudských práv, ktorými je Slovenská republika viazaná:

- zriadiť nezávislú autonómnu inštitúciu na vyšetrovanie trestnej činnosti príslušníkov polície, postavenú mimo štruktúr polície a ministerstva vnútra, ktorá bude zodpovedná za vyšetrovanie trestnej činnosti príslušníkov polície. Okrem iných vymedzených kompetencií, bude v plnej miere zodpovedná za vyšetrovanie prípadov naznačujúcich možné mučenie, kruté a neľudské zaobchádzania, ako aj prípadov, ktoré naznačujú možný rasový motív konania. V jej najvyšších riadiacich postoch nebudú pôsobiť osoby, ktorí v minulosti pracovali v štruktúrach polície. Jej činnosť bude transparentná a cielene smerovať k posilneniu dôvery občanov v systém vyšetrovania trestnej činnosti príslušníkov polície. Bude mať právomoc vykonávať neohlásený monitoring vo všetkých druhoch detenčných zariadení;
- inštitucionálne zabezpečiť vykonávanie nezávislej analytickej činnosti, zameranej na evaluáciu vyšetrovania vybraných závažných prípadov trestnej činnosti príslušníkov polície s cieľom odhaľovať symptomatické nedostatky pri vyšetrovaní závažnej trestnej činnosti príslušníkov polície, vrátane prípadov zlého zaobchádzania, ako aj vyšetrovania rasového motívu a tak zlepšovať kvalitu vyšetrovania v tejto oblasti;
- zabezpečovať kontinuálne odborné vzdelávanie vyšetrovateľov/-liek trestnej činnosti príslušníkov polície, ako aj ďalších osôb, ktoré majú dohľad nad vyšetrovaním (prokurátori/-ky a sudcovia/-kyne) - týkajúce sa kritérií efektívneho vyšetrovania prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania, vrátane vyšetrovania rasového motívu, so špecifickým dôrazom na dôsledné ovládanie Istanbulskeho protokolu a relevantnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva;
- zabezpečovať kontinuálne odborné vzdelávanie znalcov/-kýň v odbore psychológie a medicíny, ktorí sa podieľajú na vyšetrovaní prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania zo strany príslušníkov polície, so špecifickým dôrazom na dôsledné ovládanie Istanbulskeho protokolu v kontexte ich práce;

⁷⁹ CPT Standards, kapitola VII, ods. 25.

⁸⁰ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on eradicating impunity for serious human rights violations. 2011. Dostupné na: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1769177>

- prehĺbiť zber a spracovanie štatistických informácií o výskyte prípadov mučenia, krutého a neľudského zaobchádzania vrátane prípadov zlého zaobchádzania zo strany príslušníkov polície, štruktúrovaných podľa relevantných ukazovateľov (o.i. podľa charakteru trestnej činnosti, etnicity, veku, pohlavia, územného výskytu). Špecificky venovať pozornosť tzv. rasovým incidentom strany príslušníkov polície a dokumentovať ich výskyt a ich prejednávanie na jednotlivých úrovniach trestného konania;
- dôsledne dbať na výber príslušníkov/-čok policajného zboru s ohľadom na ich psychologický profil a zabezpečovať ich kontinuálne vzdelávanie v oblasti ochrany ľudských práv;
- dbať na výber policajných špecialistov/-tiek pre prácu s rómskymi komunitami a zabezpečovať pravidelnú evaluáciu ich činnosti, vrátane externej evaluácie. Zabezpečiť, aby pri svojej práci venovali náležitú pozornosť aj zvyšovaniu právneho povedomia obyvateľov rómskych komunít o garantovaných právach pri kontakte s políciou a mali aktívny dohľad nad dodržiavaním ich ľudských práv na miestnej úrovni:
- zabezpečiť, aby osoby zadržané príslušníkmi polície boli dostatočne informované o svojich garantovaných právach a aby mali prístup k bezplatnej právnej pomoci, ak o ňu požiadajú – a to od samotného začiatku ich zadržania. Tieto postupy dôsledne monitorovať najmä vo vzťahu k sociálne znevýhodneným skupinám obyvateľstva resp. skupinám s potenciálne nízkym právnym vedomím
- zaviesť audio a/alebo video nahrávanie každého vypočúvania osoby v rámci policajného vyšetrovania a okrem iného ich využívať na analýzu a zlepšovanie procedúry vykonávania tohto dôležitého vyšetrovacieho úkonu;
- cielene podporovať pôsobenie príslušníkov/-čiek národnostných menšín v radoch polície, vrátane príslušníkov rómskej menšiny;
- vykonávať účinnú evaluáciu všetkých prijímaných opatrení zameraných na prevenciu zlého zaobchádzania príslušníkov polície, vrátane ich kvalitatívnej evaluácie a v závislosti na nej zlepšovať efektívnosť prijímaných opatrení v tejto oblasti;
- rozvíjať filozofiu "community policing" v činnosti slovenskej polície.

